

راهبردهای احتمالی ایالات متحده آمریکا در قبال تحریم‌های جمهوری اسلامی ایران و توصیه‌هایی به دولت سیزدهم

به قلم جمعی از پژوهشگران اقتصاد تحریم مرکز رشد دانشگاه امام صادق (ع)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

راهبردهای احتمالی ایالات متحده

در قبال تحریم‌های جمهوری اسلامی و توصیه‌هایی به دولت سیزدهم

به قلم جمعی از پژوهشگران اقتصاد تحریم مرکز رشد دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام)

تابستان ۱۴۰۰

شناسنامه

عنوان:

راهبردهای احتمالی ایالات متحده در قبال تحریم‌های جمهوری اسلامی
و توصیه‌هایی به دولت سیزدهم

پدید آورندگان:

مسعود رسولی امیرآبادی، علیرضا قاسمی
پژوهشگران اقتصاد تحریم مرکز رشد دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام)

چاپ اول، تابستان ۱۴۰۰

تهران، بزرگراه شهید چمران، پل مدیریت، جنب کوچه کاتبی، پلاک ۱۰

مرکز رشد دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام)

تلفن: ۰۲۱۸۸۵۶۱۵۸۷

رایانامه: info@rushd.ir

سایت مرکز رشد: www.rushd.ir

فروشگاه اینترنتی رُشدا: www.rushda.ir

فهرست مطالب

خلاصه مدیریتی	۷
۱. فصل اول: پیشینه	۱۰
۱-۱. تعریف تحریم	۱۰
۱-۲. انواع تحریم‌های اقتصادی از نظر موضوع	۱۰
۱-۳. اهداف تحریم	۱۱
۱-۴. تاریخچه تحریم‌ها	۱۲
۱-۴-۱. تاریخچه تحریم‌های آمریکا	۱۲
۱-۴-۲. تاریخچه تحریم‌های اتحادیه اروپا	۱۹
۱-۴-۳. تاریخچه تحریم‌های سازمان ملل	۲۴
۱-۵. زمان پایان تحریم‌ها	۲۶
۱-۶. تحریم و جریان‌های سیاسی	۲۸
۲. رویکردهای احتمالی آمریکا در قبال تحریم‌های ایران	۳۱
۲-۱. اجماع‌سازی جهانی	۳۱
۲-۲. بکارگیری ظرفیت رسانه‌ای	۳۲
۲-۳. طرح مجدد پرونده هسته‌ای ایران	۳۳
۲-۴. چینش دیوار تحریم‌ها	۳۳
۲-۵. مسئله نفوذ	۳۴

۳۴	۲-۶. ایجاد آشوب‌های سیاسی و اجتماعی
۳۴	۲-۷. مسئله حقوق بشر
۳۵	۲-۸. تمرکز بر نقاط آسیب‌پذیر اقتصاد ایران
۳۵	۲-۹. جلب مشارکت و حمایت منطقه‌ای در خصوص تحریم‌های ایران
۳۷	۲-۱۰. اخلال در روابط ایران و همسایگان
۳۹	۳. راهبردهای مناسب در مقابله با تحریم‌ها
۳۹	۳-۱. نگرش صحیح به تحریم‌ها و جنگ اقتصادی
۳۹	۳-۲. نگرش صحیح به مذاکره
۴۰	۳-۳. تشکیل سبد دیپلماسی
۴۰	۳-۴. بلوک‌سازی
۴۱	۳-۵. گذار از سیاست خارجه منفعل به سیاست خارجه فعال
۴۲	۳-۶. ساماندهی نرخ ارز
۴۲	۳-۷. اعلام آماده باش و فراخوان تولیدکنندگان و جلوگیری از واردات بی‌رویه
۴۲	۳-۸. نظارت دقیق و کارآمد بر نحوه مصرف منابع ارزی
۴۲	۳-۹. بکارگیری نهادهای حاکمیتی برای مقابله با بحران
۴۳	۳-۱۰. برون‌گرایی و گسترش صادرات
۴۳	۳-۱۱. بهبود فروش نفت خام ایران در شرایط تحریم
۴۸	منابع

خلاصه مدیریتی

پیش‌بینی نوع اقدامات احتمالی آمریکا در قبال تحریم‌های ایران نیاز به تحلیل ترکیبی و چندبعدی از فعالیت‌ها و رویکردهای آمریکا دارد. آمریکا با اعمال تحریم‌های متعدد، پیچیده، نظام اسلامی را از درون و بیرون، تحت فشار قرار داده است. دولتمردان آمریکا پس از اعمال فشارهای ناشی از تحریم‌ها بر اقتصاد کشور و به تبع آن اقشار مردم، نتیجه فشار وارده را به دقت مورد بررسی قرار داده و اثربخشی آن را برآورد کرده و بر اساس آن اقدامات بعدی را طراحی می‌نماید. در این راستا اتاق جنگ اقتصادی ایالات متحده آمریکا از اعمال هرگونه فشار اقتصادی، سیاسی و ایجاد جنگ روانی بهره خواهد برد.

استراتژی آمریکا در قبال تحریم کشورمان بر اساس تحلیل شرایط و متغیرهای ذکر شده تعیین می‌شود که در شرایط خاص خود تهاجمی یا تدافعی خواهد بود. در هر صورت استراتژی کلی آمریکا دادن کمترین امتیاز در قبال گرفتن بیشترین امتیازها می‌باشد. در صورتی که ایالات متحده در تعامل رو در رو مجبور به دادن امتیاز در یک موضوع مشخص شود، سعی خواهد کرد تا با اعمال سایر اقدامات جانبی که در اختیار دارد، مانع از دستیابی ایران به منافع آن امتیاز شود؛ بنابراین می‌توان به اقدامات احتمالی ایالات متحده آمریکا و راهکارهای تقابلی متناسب با آن توسط جمهوری اسلامی به صورت خلاصه و به شرح ذیل اشاره نمود:

الف) اقدامات احتمالی آمریکا در قبال تحریم‌های جمهوری اسلامی ایران

۱. آمریکا تلاش مجددی برای زمینه‌سازی ذهنی، روانی و اجماع‌سازی بین‌المللی علیه نظام جمهوری اسلامی ایران اعمال خواهد نمود تا به وسیله آن، فشار همه جانبه‌ای را بر نظام وارد کرده و همکاری‌های بین‌المللی را علیه ایران شکل دهد.
۲. آمریکا تلاش خواهد کرد که همراه با اعمال فشار بر ایران از طریق متحدان اروپایی خود، راه‌های گفتگو و تعاملات را با ایران باز نگهدارد تا از این راه بتواند بر سر میز مذاکره به اهداف خود دست یابد.
۳. با توجه به فضای سیاسی آمریکا، دولت آمریکا امکان بازگشت به برجام را نخواهد داشت و فضای موجود و مخالفت‌های داخلی این کشور، اجازه بازگشت را به ایالات متحده نخواهد داد. بنابراین آمریکا یک بازی دوجانبه را طراحی خواهد نمود تا از یک سو فضای داخلی آمریکا را با

بهانه توافقی جدید و محکم‌تر کنترل کند و از طرفی دیگر با فشار به اروپایی‌ها و سازمان‌های بین‌المللی این نکته را دیکته کند که ایران باید به برجام بازگردد. در این بازی دوجانبه هم موافقت‌کننده ایالات متحده جلب شده و هم فشار بین‌المللی برای بازگشت ایران به برجام حفظ خواهد شد تا ایران مجبور شود برای بازگشت به برجام به مذاکرات بازگردد. اما نکته‌ای که وجود دارد آن است که آمریکا هیچ‌گاه به شرایط قبل از ترامپ بازخواهد گشت زیرا در حال حاضر هم ایران در برجام است و بسیاری از محدودیت‌ها را پذیرفته و هم ایالات متحده از برجام خارج شده و همچنین تحریم‌های شدیدتری خارج از برجام به ایران تحمیل شده است و این شرایط برای ایالات متحده مطلوبیت زیادی دارد. بنابراین آمریکا در قالب مذاکرات بازگشت به برجام سعی خواهد نمود تا ایران را مجبور به پذیرش تعهدات و توافقات جدید -توان موشکی و فعالیت‌های منطقه‌ای ایران- بنماید که بیشتر از محدودیت‌های برجام خواهد بود.

۴. آمریکا در فاصله تعطیلی مذاکرات وین تا راه‌اندازی دور جدید مذاکرات در دولت سیزدهم، زمینه‌های پذیرش خواسته‌های خود را فراهم می‌کند. در این راستا ایجاد نارضایتی داخلی و بی‌ثباتی در داخل کشور، ایجاد تحولات مغایر منافع جمهوری اسلامی ایران در کشورهای همسایه، ایجاد تهدیدات امنیتی، خرابکاری، ترور و حملات پراکنده اما هدفمند در محور مقاومت و در داخل کشورمان، به‌کارگیری متحدان منطقه‌ای آمریکا برای تضعیف جایگاه جمهوری اسلامی ایران پیش از آغاز مذاکرات، از جمله اقدامات زمینه‌ساز آمریکا خواهد بود.

۵. آمریکا با ابزار تهدید و وعده‌های پوچ، همزمان دولت جدید را خواهد آزمود و متناسب با رفتار جمهوری اسلامی ایران اقدام به طراحی و اعلام تحریم‌های جدید و همچنین پیشنهاد وعده‌هایی مبنی بر برطرف نمودن برخی تحریم‌ها خواهد نمود تا توان دولت جدید را در این عرصه محک بزند و به نظر می‌رسد قبل از آغاز دور جدید مذاکرات، تحریم‌های جدیدی را علیه جمهوری اسلامی ایران اعمال یا وعده‌هایی را ارائه خواهد داد.

۶. آمریکا در دور جدید مذاکرات سعی خواهد نمود ساختار و معماری تحریم‌ها باقی مانده و محدودیت در دستیابی ایران به انرژی هسته‌ای باقی بماند و در قبال آزاد نمودن برخی منابع مسدود شده ایران و جلب توجه به لغو کاغذی برخی تحریم‌ها، بتواند امتیازهای خوبی را از مذاکرات به دست آورد.

۷. سیاست آمریکا در لغو تحریم‌ها به این شکل خواهد بود که امتیازهای بی‌ارزش به ایران داده و تحریم‌های جزئی را به نحوی رفع نماید که نفعی برای جمهوری ایران نداشته باشد و در عوض تحریم‌های اصلی را به عنوان اهرم قدرت خود حفظ نماید.

۸. یکی از مهم‌ترین اهداف دولت‌های اروپایی و آمریکا حفظ وابستگی جمهوری اسلامی ایران در زمینه‌های مختلف به آن‌ها برای وابسته نگهداشتن ایران و اعمال قدرت بر آن می‌باشد. آمریکا و اروپا برای دستیابی به این منظور از ابزارهای مختلف از جمله تطمیع مدیران تصمیم‌ساز و تصمیم‌گیرنده و ایجاد جو روانی کاذب بر اساس ادبیات و تئوری‌های اقتصادی غربی تلاش خواهند کرد تا اقدامات دولت جدید را فاقد مبانی کارشناسی نشان داده و اعتماد عمومی را از این دولت سلب نمایند، در حقیقت حفظ پشتوانه مردمی دولت سیزدهم مهم‌ترین چالش این دولت خواهد بود.

۹. آمریکا تلاش خواهد نمود نسبت به ایجاد بی‌ثباتی در منطقه اقدام کرده و دامن زدن به ناآرامی و آشوب در کشورهای همسایه را دنبال خواهد نمود تا تهدیداتی را علیه منافع جمهوری اسلامی ایجاد نماید. با به کارگیری این راهبرد، تمرکز و انسجام سیاسی و امنیتی ایران دچار تزلزل گردیده و احتمال کاهش مقاومت ایران در مقابل فشارهای بین‌المللی برای پذیرش برجام و تعهدات بیشتر خواهد شد.

ب) اقدامات تقابلی جمهوری اسلامی در قبال تحریم‌ها

۱. ایجاد درک و نگرش صحیح از جنگ اقتصادی و شرایط تحریم به عنوان اصلی‌ترین معضل کشور نزد دولت‌مردان و لزوم سازماندهی و ساختارسازی صحیح در این خصوص، از نخستین اقدامات ضروری می‌باشد.

۲. تأکید بر مصون‌سازی اقتصاد ایران در قبال تحریم‌ها یکی از اصلی‌ترین اقدامات در راستای مقابله با تحریم‌ها می‌باشد.

۳. ساماندهی اقتصاد کشور از طریق جلوگیری از واردات بی‌رویه، برطرف نمودن نیازهای کشور از طریق تولید داخل و ساماندهی نرخ ارز از اقداماتی هستند که در مقابل اقدامات احتمالی آمریکا آسیب‌پذیری کشور را کاهش خواهد داد.

۴. حفظ و افزایش سرمایه اجتماعی و اعتماد و پیوستگی عموم آحاد جامعه با انقلاب و نظام اسلامی و تلاش برای کاهش فشاری که متوجه آن‌هاست از مهم‌ترین عوامل موفقیت در مقابل تحریم‌ها می‌باشد.
۵. جلوگیری از اجماع‌سازی جهانی علیه جمهوری اسلامی ایران و گسترش دیپلماسی و تعاملات اقتصادی از مهم‌ترین اقدامات دولت سیزدهم در کوتاه‌مدت است که نتیجه آن می‌تواند منجر به بهبود شرایط برای ایران شود.
۶. عملیاتی نمودن قراردادهای بلندمدت با کشورهای توانمند مانند روسیه و چین یکی از اقدامات بسیار مهم در زمینه مقابله با تحریم‌های آمریکا می‌باشد.
۷. اتخاذ دیپلماسی فعال در منطقه و برقراری منافع مشترک استراتژیک با کشورهای همسایه موجب هزینه‌زایی اقدامات آمریکا و کاهش آسیب پذیری جمهوری اسلامی ایران در مقابل فشارهای آمریکا و کاهش آثار تحریم‌های اقتصادی و سیاسی خواهد شد.

۱. پیشینه

۱-۱. تعریف تحریم

تحریم به تدابیر قهرآمیزی گفته می‌شود که علیه یک یا چند کشور اعمال شده و برای ایجاد تغییر در سیاست‌های کشور هدف یا حداقل اعلام واکنش درباره سیاست‌های آن از سوی آن کشور یا کشورهای تحریم‌کننده اعمال می‌شود. تحریم ابزاری برای تحقق اهداف موردنظر کشورها در عرصه بین‌المللی است.

امروزه تحریم‌های اقتصادی یکی از مهم‌ترین و کاربردی‌ترین نوع تحریم‌های اعمال شده در سطح جهان است. تحریم‌ها از دهه ۱۹۹۰ میلادی دچار تغییر الگوی اساسی شده، به‌طوری که تحریم اقتصادی به عنوان سیاست برتر یا جایگزین ابزار نظامی و با هزینه کمتر در سیاست خارجی کشورها مورد نظر قرار گرفته است.

۱-۲. انواع تحریم‌های اقتصادی از نظر موضوع

در یک تقسیم‌بندی کلی تحریم‌های اقتصادی به چهار گروه کلی تحریم‌های تجاری، تحریم‌های مالی، تحریم‌های مسافرتی و تحریم‌های نظامی تقسیم می‌شود.

تحریم‌های تجاری عبارت است از ممنوعیت فروش و داد و ستد کالا و خدمات با اشخاص هدف که معمولاً به تحریم‌های صادرات و واردات تقسیم می‌شود. البته همواره منع صادرات نسبت به منع واردات بیشتر ترجیح داده شده است. تحریم‌های تجاری دارای انواع مختلفی است برای نمونه می‌توان به تحریم‌های نفت و گاز و حمل‌ونقل اشاره کرد.

تحریم‌های مالی به سه حوزه بانک، بیمه و بورس تقسیم می‌شود. تحریم‌های مالی قوی‌ترین نوع تحریم‌ها بوده که دیگر تحریم‌ها را در دل خود جای می‌دهد که برای نمونه می‌توان به قطع خدمات بانکی اشاره کرد.

تحریم‌های مسافرتی یکی از رایج‌ترین تحریم‌ها بوده که با ایجاد محدودیت برای مسافرت‌های دریایی، زمینی، هوایی و ... اشخاص را تحت فشار قرار می‌دهد. تحریم‌های هدف یکی از تحریم‌های هوشمندی است که از سوی نهادهای بین‌المللی نظیر سازمان ملل به کار گرفته می‌شود.

تحریم نظامی بخشی از تحریم‌های تجاری و مالی بوده که توان نظامی فرد را تحت تحریم قرار می‌دهد. برای نمونه می‌توان به ممنوعیت صادرات تسلیحات نظامی اشاره کرد.

از منظری دیگر تحریم اقتصادی به سه گروه همه‌جانبه، چند جانبه و یک جانبه تقسیم می‌شود. **تحریم همه‌جانبه** معمولاً توسط شورای امنیت سازمان ملل علیه کشورها یا گروه‌های هدف وضع می‌شود و تمامی کشورها ملزم به رعایت آن هستند.

تحریم چند جانبه توسط چند کشور علیه کشور هدف اعمال می‌شود و کشورهای داوطلب اقدام به اعمال تحریم می‌کنند. تحریم‌های اتحادیه اروپا نمونه‌ای از این تحریم‌ها تلقی می‌شود.

تحریم‌های یک جانبه علیه یک کشور، سازمان یا گروه هدف هستند که به عنوان مثال می‌توان به تحریم‌های آمریکا اشاره کرد.

تحریم یک جانبه خود به دو نوع اولیه یا سرزمینی یا ثانویه یا فراسرزمینی تقسیم می‌شود.

تحریم‌های اولیه یا سرزمینی: در این نوع تحریم، کشور تحریم‌کننده در راستای اهداف سیاسی و اقتصادی خود از فشارهای اقتصادی در حوزه قلمرو کشور خود استفاده می‌کند. بنابراین سایر کشورهای ثالث می‌توانند با کشور هدف و تحریم‌شونده اقدام به برقراری ارتباط کنند.

تحریم‌های ثانویه یا فرا سرزمینی: در این نوع از تحریم‌ها به عبارتی دیگر از تحریم غیرمستقیم استفاده می‌شود. در این نوع تحریم، کشور تحریم‌کننده از اهرم‌های اقتصادی خود

برای فشار به کشور ثالث استفاده می‌کند. این تحریم کارکردی غیرمستقیم دارد و در صورتی که کشور ثالث اقدام به برقراری ارتباط با کشور هدف در موضوع معین کند، اعمال تحریم می‌شود.

طبیعی است که میزان اثرگذاری تحریم‌ها بستگی به قدرت کشور هدف در عرصه بین‌الملل دارد. به عبارتی دیگر، هر چه قدرت کشور تحریم‌کننده در عرصه بین‌المللی بیشتر باشد، به تبع آن اثرگذاری تحریم‌های ثانویه نیز بیشتر می‌باشد و بالعکس.

۳-۱. اهداف تحریم

تحریم‌ها اهداف مختلفی را دنبال می‌کنند. در حال حاضر نمی‌توان تقسیم‌بندی کاملی از اهداف مختلف اعمال تحریم‌ها ارائه کرد اما در بخش زیر، مهم‌ترین اهداف اعمال تحریم‌ها بیان شده است :

۱. نمایش قدرت
۲. مقاصد سیاسی داخلی
۳. بازدارندگی
۴. مهار نظام
۵. آسیب رساندن به اقتصاد کشور هدف
۶. تغییر در رفتار
۷. بی‌ثباتی حکومت هدف یا براندازی نظام
۸. مجازات و تنبیه کشور هدف

۴-۱. تاریخچه تحریم‌ها

۴-۱-۱. تحریم‌های آمریکا

دولت کارتر: در دوران ریاست جمهوری کارتر، شاهد اعمال سه تحریم سرزمینی علیه جمهوری اسلامی ایران بودیم که منجر به انسداد دارایی بانک مرکزی که شامل ۱۲ میلیون

دلار و تحریم کامل تجاری ایران شد. این تحریم‌ها با معاهده الجزایر و آزادسازی گروگان‌های آمریکایی برداشته شد اما همچنان تحریم‌های انسداد دارایی ایران باقی ماند.

دولت ریگان: جمهوری اسلامی ایران را به بهانه اقدام به تحرکاتی برای صدور انقلاب بر اساس قانون IEPPA، هدف تحریم‌های اقتصادی قرار داد. این نوع تحریم بر اساس دستور اجرایی رئیس جمهور آمریکا اعمال می‌شوند که بر اساس این قانون رئیس جمهور آمریکا می‌تواند هر زمان که وضعیت اضطراری را در رابطه با یک کشور تشخیص دهد، محدودیت‌هایی را در رابطه با آن اعمال کند. در دوران ریگان، شاهد دو تحریم سرزمینی بودیم. یکی تحریم صادراتی هدفمند که شامل اقلام دو منظوره بود و دیگری تحریم وارداتی غیر از نفت بود.

دولت بوش پدر: در دولت بوش پدر یک تحریم سرزمینی که شامل تحریم صادراتی اقلام دو منظوره هدفمند بود، اعمال شد.

دولت کلینتون: در دوران کلینتون شاهد شش قانون تحریمی ضد ایران بودیم. طی سه دستور اجرایی ۱۲۹۵۷، ۱۲۹۵۹ و ۱۳۰۵۹ روابط تجاری بین ایران و آمریکا تا مرز قطع شدن کامل پیش رفت.

در دوران کلینتون شاهد اعمال نوع جدیدی از تحریم‌ها علیه ایران بودیم. به عبارتی دیگر در این دوره ساختار تحریم‌ها بازطراحی شد. در این دوران تحریم‌های یکجانبه آمریکا در چارچوب مصوبات کنگره این کشور اجرایی می‌شود.

در این دوره، قانون تحریم‌های ایران و لیبی مشهور به **داماتو یا ایلسا** تصویب شد. به موجب این قانون شرکت‌های دیگر کشورها از سرمایه‌گذاری سالانه بیش از ۴۰ میلیون دلار در بخش نفت و گاز ایران و لیبی منع شدند. هدف این قانون، جلوگیری ایران و لیبی از سرمایه‌گذاری در بخش نفت و ممانعت از تأمین مالی تروریسم (به زعم آمریکا) بود. این قانون به خاطر ضمانت اجرای ضعیفی که داشت مورد تبعیت قرار نگرفت.

دولت جورج بوش: در دوران دولت جرج بوش، شاهد اعمال چهار تحریم سرزمینی بودیم که منجر به انسداد هدفمند دارایی‌های ایران شد.

در دوران بوش قانون تحریم‌های ایران و لیبی بار دیگر تمدید شد اما حجم سرمایه‌گذاری از ۴۰ میلیون دلار به ۲۰ میلیون دلار رسید و این قانون ایسا نام گرفت.

دولت اوباما: در دوران اوباما تعداد تحریم‌ها افزایش یافت و از دو منظر تغییر کرد: ۱. تغییر از فاز هدفمند به تحریم‌های جامع ۲. تغییر از نوع سرزمینی به فراسرزمینی

پس از وقایع انتخابات ریاست جمهوری سال ۸۸، قطعنامه ۱۹۲۹ علیه ایران تصویب شد. تصویب این قطعنامه در واقع نوعی چراغ سبز به کشورها برای اعمال یک جانبه تحریم‌ها علیه ایران بود. بنابراین در فاصله کمتر از یک ماه، کنگره آمریکا قانون تحریمی جدیدی را با نام سیسادا وضع می‌کند. سیسادا در واقع نوعی از تحریم است که تحریم‌های ایسا را نیز شامل می‌شود. به موجب این تحریم:

- ۹ محرومیت به عنوان مجازات در نظر گرفته شد. یعنی مجازات‌های این تحریم ثانویه از مجازات‌های تحریم ایسا بیشتر شد.
- فروش بنزین ایران ذیل این قانون مورد تحریم قرار گرفت.
- ارتباط بانک‌های خارجی با بانک‌های تحریمی ایران که بیش از ۲۰ بانک بودند، ممنوع شد.

پس از آن دستورهای اجرایی ۱۳۵۷۴ و ۱۳۵۹۰ صادر شد که شامل قانون ایسا بود و علاوه بر آن حوزه پتروشیمی، ذیل قانون سیسادا قرار گرفت. سال ۲۰۱۱ بانک نور اسلامی دبی در واکنش به تراکنش‌های نفتی ایران چرخه درهم را قطع کرد. به استناد قانون میهن پرستی آمریکا، بانک مرکزی ایران مورد تحریم قرار گرفت و دسترسی بانک‌های ایرانی به حساب‌های کارگزاری در آمریکا بسته شد. در آخرین روز سال ۲۰۱۱ قانون NDAA تصویب شد. به موجب این قانون:

- بانک مرکزی کشورهای دیگر که با بانک مرکزی ایران و ۲۶ بانک تحریمی در ارتباط باشند، ذیل تحریم فراسرزمینی لغو حساب‌های کارگزاری در آمریکا قرار می‌گیرند.
- برای بانک‌های مذکور مجازات قطع دسترسی به دلار در نظر گرفته می‌شود مگر اینکه هر ۶ ماه یک بار خرید نفت خود را از ایران کاهش بدهند.

در تاریخ ۲۰۱۲/۷/۳۰ به استناد دستور اجرایی ۱۳۶۲۲، چهار تحریم فراسرزمینی اعمال شد که شامل ممنوعیت انتقال وجوه فرآورده‌های نفتی و پتروشیمی ایران و منع ارتباط با شرکت‌های ملی نفت و نیکو بود. مجازات در نظر گرفته شده برای این دستور اجرایی مشابه مجازات قانون NDAA بود.

در تاریخ ۲۰۱۲/۸/۱۰ تحریم‌های ITRSHRA به صورت قانون تحریم‌های حقوق بشر ایران و سوره تصویب شد که شامل موارد زیر بود :

- تحریم فراسرزمینی قطع سوئیفت برای ۲۶ بانک ایرانی
 - قطع خدمات ماهواره‌ای به صدا و سیما
 - امکان انتقال وجوه نفت ایران به کشور ثالث یا استفاده از آن برای واردات مجدد کالا از کشور ثالث ممنوع شد.
 - نفت در برابر کالا و خدمات آن کشور مجاز شمرده شد.
 - مازاد پول نفت ایران در کره و ژاپن مسدود شد.
- دستور اجرایی ۱۳۶۲۸: تمام تحریم‌های سرزمینی آمریکا به شرکت‌ها و اشخاص غیر آمریکایی در سراسر جهان که تحت کنترل اشخاص آمریکایی قرار دارد، سرایت پیدا کرد.
- قانون IFCPA در ۲ ژانویه ۲۰۱۳ تصویب شد. به موجب این قانون بخش‌های تجاری، صنعتی، حمل‌ونقل، انرژی و کشتیرانی ایران، طلا و فلزات گران‌بها، فلزات واسطه نظیر آلومینیوم و فولاد، گرافیت و نرم افزارهای صنعتی، انتقال و پرداخت وجوه گاز ایران ذیل تحریم‌های آمریکا قرار گرفت.
- علاوه بر تحریم‌های ثانویه یا فراسرزمینی اوپاما، تحریم‌های سرزمینی اوپاما در طول دوران خودش منجر به این شد که عده‌ای از افراد ایرانی در لیست توقیف‌داری قرار گرفتند. علاوه بر آن، تمامی نهادهای دولتی در لیست توقیف‌داری قرار گرفتند که منجر به توقیف‌داری ۴۸ بانک ایرانی شد.
- ذکر این نکته مهم ضروری است که لغو تحریم‌های NDAA و ITRSHRA و CICADA و IFCPA در اختیار کنگره آمریکا می‌باشد.
- برجام و تحریم‌های آمریکا:** پس از انعقاد این توافق و طبق متن برجام بحثی از لغو یا تعلیق تحریم‌های آمریکا مطرح نمی‌شود. بلکه صرفاً آنچه بیان می‌شود، **توقف موقت** است. توقف موقت یا **cease** مرحله‌ای ضعیف‌تر از لغو یا تعلیق می‌باشد.
- نکته اساسی آنجاست که این توقف موقت، همه تحریم‌های آمریکا را شامل نمی‌شود بلکه صرفاً تحریم‌های اقتصادی- مالی ثانویه مرتبط با فعالیت‌های هسته‌ای را آن هم در برخی حوزه‌ها، شامل می‌شود. بنابراین:
- تحریم‌های غیر مرتبط با هسته‌ای باقی ماندند که شامل تحریم‌های اولیه و ثانویه می‌باشد.
 - تحریم‌های اولیه مرتبط با هسته‌ای باقی ماندند.

- تحریم‌های غیر اقتصادی و غیر مالی مرتبط با هسته‌ای باقی ماندند.
 - تحریم‌های ایالتی نیز باقی ماندند.
 - برخی مفاد تحریم‌های اقتصادی-مالی ثانویه مرتبط با هسته‌ای نیز باقی ماندند. از سویی دیگر محدوده توقف موقت تحریم‌ها، تحریم‌های مختص ایران می‌باشد؛ بنابراین در فرضی که ایران و چند کشور دیگر با هم تحریم شده باشند، تحریم‌های مذکور توقف موقت نخواهند شد.
- در ارتباط با تحریم‌هایی که مورد توقف موقت قرار نمی‌گیرند، ۸ سال پس از انعقاد توافق برجام در صورت اقتضا برای لغو این تحریم‌ها صرفاً پیگیری خواهد شد.
- اینکه تحریم‌های مشخص شده مورد توقف قرار بگیرند، وابسته به دستور رئیس جمهور آمریکاست که طبق اختیار کنگره آمریکا رئیس جمهور ایالات متحده می‌تواند هر ۱۲۰ روز یکبار اقدام به صدور waver کند. یعنی اقدام به اغماض موقت از اجرای بخشی از قانون مشخص شده بنماید.
- طبق متن برجام تحریم‌هایی که قابلیت توقف موقت دارند، ذیل چهار دستور اجرایی ۱۳۵۷۴، ۱۳۵۹۰، ۱۳۶۲۲، ۱۳۶۴۵ و بخشی از دستور ۱۳۶۲۸ (بخش‌های ۵ تا ۷ و ۱۵) قرار داشتند. ذکر این نکته ضروری است که طبق متن برجام، برخی از تحریم‌های مهم باقی ماندند که عبارتند از :
- دستور اجرایی ۱۳۵۹۹ که منجر به توقیف دارایی دولت و نهادهای مالی ایران از جمله بانک مرکزی شد.
 - قانون پاتریوت ۳۱۱ که ناظر بر ممنوعیت روابط بانک مرکزی ایران و سایر کشورها (از جمله ۲۷۳ شرکت، بانک و موسسه مالی) بود.
 - تحریم چرخه دلار که ناظر بر تراکنش و نقل و انتقال دلاری برای اتباع، بانک‌ها، نهادها و دولت ایران است. ذکر این نکته ضروری است که عدم امکان افتتاح حساب دلاری توسط اتباع و نهادهای ایرانی و عدم امکان تراکنش دلاری توسط اتباع که می‌تواند بر فروش نفت اثر بگذارد، از جمله پیامدهای باقی ماندن این تحریم است.
 - تحریم تراکنش‌های نفتی که مربوط به بند ۳-۴ بخش پیوست ۲ برجام است.
- از طرفی دیگر برخی موارد توقف موقت، ذیل استثنا قرار گرفته‌اند. یعنی به عبارتی دیگر، برخی حوزه‌ها ذیل توقف موقت قرار نمی‌گیرند:

- از قانون NDAA صرفاً بخش‌های d1 و d3 ذیل توقف موقت قرار می‌گیرند؛ بنابراین سایر بخش‌های این قانون ذیل توقف موقت قرار نمی‌گیرند.
- یکی از موارد مهم این قانون که ذیل توقف موقت قرار نمی‌گیرد، بخش d4 این قانون می‌باشد که شامل انجام تراکنش‌های مالی برای خرید نفت ایران می‌باشد که ذیل تحریم‌ها قرار نمی‌گیرد. بنابراین اگر پول نفت ایران به حساب شرکت‌های خارجی واریز شود، ذیل تحریم‌های ثانویه ایالات متحده قرار می‌گیرد.
- از قانون ۱۲۴۷ ایفکا صرفاً بخش A آن ذیل توقف موقت قرار می‌گیرد.
- از طرفی دیگر تحریم‌های اولیه آمریکا طبق متن برجام باقی ماندند. این تحریم‌ها بر اتباع، شرکت‌ها و نهادهای آمریکایی اعمال می‌شود.
- نکته جالب توجه اینجاست که طبق تعریف مندرج در برجام، شرکت‌های آمریکایی عبارت‌اند از:
 ۱. وقتی که حداقل ۵۰ درصد سهام شرکت‌ها در اختیار اتباع آمریکایی باشد. ۲. اکثریت کرسی‌های هیئت مدیره شرکت مذکور از اتباع آمریکایی تشکیل شده باشد. ۳. اتباع آمریکایی به شکل دیگری در قالب اقدامات، سیاست‌ها یا تصمیمات شخصی، شرکت را کنترل کنند که در این صورت آمریکایی تلقی می‌شوند.
- پس از انعقاد برجام، این خود اوپاما بود که با انجام اقدامات زیر به نقض آن پرداخت:
- قانون تحریم‌های ایران یا همان ایسا با برچسب جدید بازا اعمال شد.
- تحریم‌های ممنوعیت صدور ویزا اعمال شد که بر این اساس کسانی که در ۵ سال اخیر به ایران سفر کرده بودند، مجدداً نیاز به اخذ ویزا از آمریکا داشتند.
- در پایان دولت اوپاما، تحریم‌ها به ابزاری ممتاز در سیاست خارجی و امنیت ملی آمریکا تبدیل شد. به نحوی که در سند راهبرد امنیت ملی سال ۲۰۱۵ بارها از تحریم‌ها به عنوان ابزار اصلی اعمال قدرت ملی یاد شده است.
- دوران ترامپ:** می‌توان بیان کرد که در دوران ترامپ، شدیدترین تحریم‌ها علیه جمهوری اسلامی اعمال شده است. باید متذکر شد که کمیت زیاد تحریم‌ها به معنای اثرگذاری بیشتر نیست؛ زیرا تحریم‌ها باید در بازه‌ای مناسب و به تدریج اعمال شوند تا اثرگذاری بیشتری بر کشور هدف داشته باشند. در دوران ترامپ، ایالات متحده از برجام خارج شد و ایران ذیل رژیم سنگین تحریم‌های ایالات متحده قرار گرفت.
- به‌طور کلی، تحریم‌های اعمال شده از جانب ترامپ را می‌توان به ۵ دسته تقسیم‌بندی کرد:

۱. **تحریم‌های اعمال شده بر اشخاص:** این تحریم‌ها به بهانه‌های مختلف بارها از جانب ترامپ علیه مقامات و شخصیت‌های مختلف جمهوری اسلامی اعمال شده‌اند. در ادامه برخی از مهم‌ترین این افراد ذکر می‌شوند:

- تحریم مقام معظم رهبری
- تحریم رئیس قوه قضائیه
- تحریم اعضای شورای نگهبان
- تحریم چند قاضی
- تحریم وزیر خارجه
- تحریم دبیر شورای عالی امنیت ملی
- تحریم رئیس بانک مرکزی
- تحریم رئیس صدا و سیما و ...

۲. **تحریم‌های اعمال شده بر نهادهای فرعی:** مقصود از نهادهای فرعی، نهادهایی است که با تحریم آن‌ها کشور هدف آسیب چندانی نمی‌بیند. در ادامه برخی از مهم‌ترین این نهادها ذکر می‌شود:

- تحریم دفتر مقام معظم رهبری
- تحریم لشکر فاطمیون و زینبیون
- تحریم سازمان افق نو
- تحریم وزارت دفاع

۳. **تحریم صنایع مختلف:** ترامپ نیز مانند دوران گذشته برخی از صنایع ایران را تحت تحریم قرار داد که در ادامه مهم‌ترین آن‌ها ذکر می‌شود:

- تحریم پتروشیمی
- تحریم هواپیمایی ماهان
- تحریم گروه سازنده واکسن کرونا
- تحریم سایبری

۴. **اعمال تحریم با برچسب‌های جدید:** علاوه بر استفاده از برچسب‌های تحریمی سابق، دو برچسب تحریمی جدید نیز با عنوان‌های IFSR (مقررات تحریم مبادلات مالی) و NPWMD (مقررات تحریم اشاعه‌دهندگان سلاح‌های کشتار جمعی) نیز افزوده شد.

۵. **تحریم با برچسب‌های جدید:** در دوران ترامپ، برخی تحریم‌ها که ذیل عناوین یا به اصطلاح برچسب‌های دیگری بود، ذیل برچسب‌های جدیدی با اعمال شد. این تحریم‌ها عبارت‌اند از:
- تحریم فلزات که ذیل حقوق بشر قرار گرفت.
 - تحریم بانک مرکزی که ذیل تروریسم قرار گرفت.
 - تحریم خطوط کشتی رانی که ذیل تروریسم و اشاعه تسلیحات کشتار جمعی قرار گرفت.
 - تحریم برخی کشتی‌ها که ذیل سلاح‌های کشتار جمعی قرار گرفت.
 - تحریم‌های بخش نفت ذیل تروریسم و سلاح‌های کشتار جمعی قرار گرفت.

۲-۴-۱. تاریخچه تحریم‌های اتحادیه اروپا

اتحادیه اروپا نیز یکی از نهادهایی است که به موازات آغاز تحریم‌های فلج‌کننده علیه ایران، شروع به اعمال تحریم علیه جمهوری اسلامی نموده است. می‌توان اوج تحریم‌های اتحادیه اروپا را همزمان با جریان گرفتن مسئله هسته‌ای و وقایع سال ۱۳۸۸ دانست. هدف تحریم‌های اتحادیه اروپا، دولت‌ها، شرکت‌ها، گروه‌ها و سازمان‌های مختلف هستند. انواع تحریم‌های اتحادیه اروپا:

- تحریم‌های تسلیحاتی
 - محدودیت در پذیرش یا ممنوعیت سفر
 - توقیف دارایی
 - سایر اقدامات اقتصادی مانند محدودیت در صادرات و واردات
- لازم به ذکر است که تحریم‌های اتحادیه اروپا مرتبط با مسئله هسته‌ای و حقوق بشر جمهوری اسلامی ایران است. تحریم‌هایی که بر ایران اعمال شده است عبارت‌اند از:
- توقیف دارایی و ممنوعیت سرمایه‌گذاری
 - محدودیت در پذیرش یا محدودیت در سفر
 - محدودیت در تجهیزات مورد استفاده برای سرکوب داخلی
 - تجهیزات مخابراتی
 - صادرات اسلحه

- خرید اسلحه
- توقیف دارایی و ممنوعیت سرمایه‌گذاری
- کالاها و اقلام دومنظوره
- بازرسی‌ها (بررسی‌ها)
- محدودیت بهره برداری از دعاوی (Prohibition to satisfy claims)
- ممنوعیت محصولات

برای نمونه برخی تحریم‌های اتحادیه اروپا در ادامه ذکر می‌شود:

CFSP/۱۴۰/۲۰۰۷ حوزه هسته‌ای

- ممنوعیت صادرات و واردات کالاها و فناوری مربوط به غنی‌سازی هسته‌ای یا سامانه‌های سلاح هسته‌ای.
- ممنوعیت صادرات مواد مربوط به برنامه‌های هسته‌ای، نظامی و موشک بالستیک ایران یا صنایع تحت کنترل سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ایران.
- ممنوعیت سرمایه‌گذاری اتباع و شرکت‌های ایرانی در استخراج اورانیوم و تولید مواد و فناوری هسته‌ای در اتحادیه اروپا.
- مسدودسازی حساب و مصادره دارایی‌های اقتصادی اشخاصی که در مشاغل هسته‌ای مشکوک به گسترش سلاح‌های هسته‌ای فعالیت می‌کنند.
- جلوگیری از آموزش تخصصی یا آموزش اتباع ایرانی، در سرزمین‌های خود و یا اتباع آن‌ها در رشته‌هایی که به فعالیت‌های هسته‌ای حساس در ایران مرتبط می‌شود.

CFSP/۴۱۳/۲۰۱۰ مرتبط با هسته‌ای

- ممنوعیت فروش یا انتقال گرافیت به ایران و فلزات خام یا نیمه‌تمام مانند آلومینیوم و فولاد که مربوط به صنایعی است که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم توسط سپاه پاسداران ایران کنترل می‌شوند (برنامه موشکی).
- ممنوعیت فروش یا انتقال تجهیزات و فناوری‌های کلیدی حوزه دریایی برای ساخت کشتی، تعمیر و نگهداری یا اعزام کشتی به ایران یا شرکت‌های ایرانی که در این بخش مشغول به فعالیت هستند.
- مصادره کردن کلیه اموال، دارایی‌های اقتصادی و حساب‌های مالی متعلق به افراد مرتبط با فعالیت‌های هسته‌ای یا تحت کنترل آن‌ها چه مستقیم و چه با واسطه. مگر آنکه پیشتر مجوز آن به‌طور ویژه صادر شده باشد. ممکن است برای پرداخت‌ها در برخی موارد خاص مجوز صادر شود.
- ممنوعیت ارائه خدمات تخصصی پیام‌رسانی مالی که برای تبادل داده‌های مالی استفاده می‌شود؛ بدون در نظر گرفتن هرگونه معافیت.
- ممنوعیت تأسیس شعبه‌های بانک‌های ایرانی یا همکاری با اتحادیه اروپا. همچنین مؤسسات مالی اتحادیه اروپا حق ندارند شعبه یا حساب بانکی در ایران ایجاد کنند.
- ممنوعیت صدور و تجارت اوراق بهادار دولتی با دولت ایران، بانک مرکزی و بانک‌های این کشور.
- پروازهای باری خطوط هوایی ایرانی از مبدأ ایران نباید به فرودگاه‌های اتحادیه اروپا دسترسی داشته باشند.
- ممنوعیت صدور روادید از سوی سازمان ملل متحد برای افراد مرتبط با فعالیت‌های هسته‌ای ایران و یا گسترش سامانه‌های تسلیحات هسته‌ای.

CFSP/۲۳۵/۲۰۱۱ تحریم‌های حقوق بشری

- ابراز نگرانی درباره وضعیت حقوق بشر در ایران و محکوم کردن اقدامات ناقض حقوق بشر در ایران.
- ممنوعیت ورود یا جابجایی افراد مسئول و مرتبط با نقض حقوق بشر در کشورهای اتحادیه اروپا.

- مصادره کردن کلیه اموال، دارایی اقتصادی و مسدودسازی حساب‌های مالی متعلق به افراد نقض‌کننده حقوق بشر یا تحت کنترل آن‌ها چه مستقیم و چه با واسطه.
- با صلاحیت و تصمیم‌گیری کشورهای عضو امکان صدور مجوز برای معافیت از اقدامات محدودکننده وجود دارد.

CFSP/۳۵/۲۰۱۲ حوزه صنایع نفت، گاز، پتروشیمی و مالی - بانکی

- هدف اثرگذاری شدید بر نظام مالی ایران.
- خرید، واردات یا حمل‌ونقل نفت خام از ایران، فرآورده‌های نفتی و همچنین محصولات پتروشیمی این کشور ممنوع است.
- ممنوعیت تأمین منابع مالی و بیمه‌های مربوط به این بخش‌ها نفت و تانکرهای حامل مواد پتروشیمی، اجازه انتقال این مواد را به ایران ندارند و همچنین منع اعطای وام یا اعتبار مالی به شرکت‌های پتروشیمی ایرانی.
- ممنوعیت صادرات تجهیزات و فناوری‌های مهم صنایع نفت، گاز و پتروشیمی به ایران.
- ممنوعیت سرمایه‌گذاری در صنایع نفت، گاز و پتروشیمی ایران.
- ممنوعیت تجارت طلا، فلزات گرانبها و الماس با نهادهای دولتی ایرانی و بانک مرکزی ایران.
- ممنوعیت تحویل اسکناس‌ها و سکه‌های تازه چاپ شده رایج ایران به بانک مرکزی این کشور.
- ممنوعیت نقل و انتقال پول با بانک‌های ایرانی، مگر آنکه پیشتر مجوز آن به طور ویژه صادر شده باشد. ممکن است برای پرداخت‌ها در برخی موارد خاص از جمله مواد غذایی و بهداشتی مجوز صادر شود.

CFSP/۱۶۸/۲۰۱۲ حوزه فناوری‌ها و تجهیزات ارتباطاتی و مخابراتی

- ممنوعیت فروش، انتقال و صادرات تجهیزات یا نرم‌افزارهایی که امکان به-کارگیری در کنترل و رصد اینترنت، ارتباطات تلفنی، شبکه‌های تلفن همراه یا ثابت به ایران و یا به‌روزرسانی خدمات و ارائه آن.

- ممنوعیت فروش و صادرات تجهیزاتاتی که ممکن است به سرکوب مردم به ایران کمک کند.
- از جمله رئیس وقت صدا و سیما و وزیر وقت ارتباطات و فناوری اطلاعات و رئیس وقت قوه قضائیه.

CFSP/۶۳۵/۲۰۱۲ حوزه نفتکش‌ها و ساخت مخازن نفتی

- ارائه خدمات پرچم‌گذاری و طبقه‌بندی به تانکرهای نفتی و کشتی‌های باری ایران باید ممنوع باشد.
- ممنوعیت عرضه کشتی‌هایی که برای حمل‌ونقل یا ذخیره نفت و فرآورده‌های نفتی و پتروشیمی به اشخاص ایرانی یا سایر اشخاص مرتبط با هدف حمل یا ذخیره نفت و فرآورده‌های نفتی ایرانی طراحی شده‌اند.
- ممنوعیت ساخت یا مشارکت در ساخت تانکرهای نفتی جدید و مخازن نفتی برای ایران یا برای اشخاص ایرانی.
- ارائه خدمات توسط اتباع کشورهای عضو یا از قلمرو تحت حاکمیت کشورهای عضو در راستای خدمات پرچم‌گذاری و طبقه‌بندی، از جمله شماره‌های ثبت و شناسایی هر نوع تانکرهای نفتی و کشتی‌های باری ایران از ۱۵ ژانویه ۲۰۱۳ ممنوع است.
- تحویل کشتی برای حمل‌ونقل یا ذخیره نفت و محصولات پتروشیمی به طرف‌های ایرانی ممنوع است.

برجام و تحریم‌های اتحادیه اروپا: طبق متن برجام اقدام طرف‌های اروپایی مشروط به اقدام ایران و راستی آزمایشی آژانس بین‌المللی انرژی اتمی است.

از قوانین مهم تحریم‌های اتحادیه اروپا با عنوان decision یاد می‌شوند. طبق متن برجام ساختار تحریم‌ها حفظ می‌شود و از طرفی دیگر برخی قوانین تعلیق و برخی آئین‌نامه‌های اجرایی لغو می‌شوند.

در برجام بخشی از قوانین تحریمی اتحادیه اروپا یا decision ها صرفاً تعلیق می‌شوند. طبق برجام و پیوست ۵ آن تحریم‌هایی که تعلیق نمی‌شوند و تعلیق آئین نامه اجرایی آن‌ها پس از گذشت ۸ سال از انعقاد برجام محقق خواهد شد، عبارت‌اند از: (مهم‌ترین آن‌ها)

- توقیف دارایی ۲۲۴ شخص
 - تحریم سوئیفت
 - تحریم خدمات و سوخت رسانی کشتی‌ها در موارد دلخواه
 - تحریم خدمات تعمیر و نگهداری هواپیمای باری در موارد دلخواه
 - تحریم اقلام و فن‌آوری دو منظوره هسته‌ای
 - تحریم فلزات
 - تحریم نرم‌افزار و ...
 - تحریم اشخاص حقوقی چون دانشگاه شهید بهشتی، دانشگاه مالک اشتر، دانشگاه صنعتی شریف
 - تحریم بانک‌هایی چون بانک سپه، بانک مهر، بانک صادرات و ...
 - تحریم نهادهای اقتصادی مانند بنیاد تعاون سپاه، قرارگاه خاتم، شرکت‌های ندا و ...
 - تحریم سازمان‌هایی مانند وزارت دفاع، دفتر فناوری ریاست جمهوری، پدافند غیر عامل و ...
 - تحریم نرم‌افزارها که مرتبط با گاز، نفت، مالی، صنعتی، دریانوردی، هوانوردی، ساخت و ساز و نظامی می‌باشد.
- ذکر این نکته ضروری است که از آنجایی که سامانه ارتباطات بانکی سوئیفت از تحریم‌های ایالات متحده تبعیت می‌کند، پس از گذشت ۸ سال نیز رفع تحریم نخواهد شد زیرا تحت تحریم‌های آمریکا نیز قرار می‌گیرد و از آن تبعیت می‌کند.

۳-۴-۱. تاریخچه تحریم‌های سازمان ملل

از سال ۲۰۰۶ و با اوج‌گیری پرونده هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران و مطرح شدن آن در جوامع بین‌المللی، شورای امنیت سازمان ملل اقدام به صدور ۶ قطعنامه علیه جمهوری اسلامی ایران نمود که عبارت‌اند از:

۱. قطعنامه ۱۶۹۶: این قطعنامه در تاریخ جولای ۲۰۰۶ صادر شد و محتوای آن درخواست از کشورها برای جلوگیری از انتقال مواد مرتبط به اهداف هسته‌ای و موشکی بود.

۲. **قطعنامه ۱۷۳۷:** این قطعنامه در تاریخ دسامبر ۲۰۰۶ صادر شد و محتوای آن ممنوعیت صادرات به ایران در رابطه با همه عناصر، مواد، تجهیزات، کالاها و فناوری‌های مرتبط با فعالیت‌های هسته‌ای یا نظام‌های توسعه سلاح‌های هسته‌ای، ممنوعیت اعطای تسهیلات فنی و کمک مالی به ایران مرتبط با فعالیت‌های هسته‌ای، ممنوعیت صادرات تجهیزات و مواد هسته‌ای توسط ایرانی‌ها و مسدود کردن دارایی‌های افراد و شرکت‌های درگیر در برنامه هسته‌ای و موشکی ایران بود.

۳. **قطعنامه ۱۷۴۷:** این قطعنامه در تاریخ مارس ۲۰۰۷ صادر شد و مفاد آن ممنوعیت صادرات هرگونه تجهیزات نظامی و مواد مرتبط و گسترش لیست افراد و شرکت‌های تحریم شده بود.

۴. **قطعنامه ۱۸۰۳:** این قطعنامه در تاریخ مارس ۲۰۰۸ صادر شد و مفاد آن گسترش ممنوعیت‌ها بر تجارت تجهیزات و مواد حساس هسته‌ای و ممنوعیت مسافرت افراد تحریم شده و گسترش لیست افراد و شرکت‌های تحریم شده بود.

۵. **قطعنامه ۱۸۳۵:** این قطعنامه در تاریخ سپتامبر ۲۰۰۸ صادر شد و مفاد آن تأکید بر محتوای قطعنامه‌های قبلی بود.

۶. **قطعنامه ۱۹۲۹:** این قطعنامه در تاریخ ژوئن ۲۰۱۰ صادر شد و مفاد آن ممنوعیت سرمایه‌گذاری ایران در فعالیت‌های هسته‌ای خارجی و ممنوعیت صادرات سلاح‌های عمده به ایران و ممنوعیت اعطای تسهیلات فنی و کمک مالی مرتبط با این سلاح‌ها به ایران بود.

۷. **قطعنامه ۲۲۳۱:** پس از انعقاد برجام، شورای امنیت سازمان ملل قطعنامه ۲۲۳۱ را صادر کرد. این قطعنامه متن مکمل برجام بود. برخلاف آنچه که در رسانه‌های داخلی و از زبان مسئولان دولتی بیان شد، با انعقاد برجام تحریم‌های سازمان ملل به‌طور کامل لغو نشد بلکه برخی از مفاد آن حذف شده و مفاد قبلی قطعنامه‌ها تأیید شد و حداقل در برخی مفاد آن، ایران تا سال ۲۰۲۳ ذیل این قطعنامه قرار دارد.

به موجب قطعنامه ۲۲۳۱:

۱. در نظر گرفتن محدودیت تجارت تسلیحاتی برای ۵ سال

۲. در نظر گرفتن محدودیت موشکی برای ۸ سال

۳. در نظر گرفتن تحریم برای افراد و نهادهایی که از کمیته ۱۷۳۷ ذیل تحریم‌ها قرار گرفته‌اند با حذف ۳۶ مورد آن و باقی ماندن ۲۳ فرد و ۶۱ نهاد در آن.

در ارتباط با مطرح شدن پرونده جمهوری اسلامی ایران در شورای امنیت ذکر چند نکته ضروری است :

۱. برخلاف آنچه که در رسانه‌ها مطرح بود و از زبان برخی مسئولین نیز بیان شد، ایران هیچ‌گاه ذیل کلیت فصل ۷ قرار نگرفت بلکه ذیل بند ۴۱ فصل هفت قرار گرفت. ۲. برخلاف آنچه که در فضای افکار عمومی جامعه مطرح شد، هیچ‌گاه قبل از توافق برجام و به دلیل قطعنامه‌های شورای امنیت، ایران تحت خطر حمله نظامی قرار نگرفت. مجوز برای حمله نظامی ذیل بند ۴۲ فصل هفت منشور سازمان ملل قرار دارد اما ایران هیچ‌گاه ذیل این بند قرار نگرفت. از طرفی دیگر اوپاما -رئیس جمهور وقت ایالات متحده- در کتاب خاطرات خود بیان می‌کند که: «در طول دوره زمامداری‌ام، گاهی سناریوهای مختلف مناقشه با ایران را که ممکن بود رخ بدهد، شبیه‌سازی می‌کردیم. من از آن جلسات محزون خارج می‌شدم چرا که متوجه می‌شدم اگر جنگ ضرورت یابد، تقریباً هر آن چیزی که می‌کوشیدم به آن برسم احتمالاً واژگون می‌شد».

۳. نکته‌ای که ذکر آن ضروری به نظر می‌رسد آن است که علت ارجاع پرونده هسته‌ای ایران به شورای امنیت سازمان ملل، تعهدات داوطلبانه‌ای بود که در دوره اصلاحات داده شده بود. حسن روحانی دبیر وقت شورای عالی امنیت ملی در صفحه ۵۹۹ کتاب امنیت ملی و دیپلماسی هسته‌ای بیان می‌کند که "اروپا در مذاکرات تهران تعهد کرده بود تا زمانی که فعالیت نطنز آغاز نشده از ارجاع پرونده هسته‌ای ایران به شورای امنیت جلوگیری کند ولی در بهمن ۸۴ در شرایطی پرونده هسته‌ای ایران به شورای امنیت ارجاع داده شد که نطنز در تعلیق بود، بنابراین اروپا تعهد خود را نقض کرده بود."

۴. نکته قابل توجه در قطعنامه ۲۲۳۱ شورای امنیت آن است که در صورتی که یکی از اعضای کمیسیون برجام اعتراض کند، باید ظرف ۳۰ روز قطعنامه‌ای صادر شود مبنی بر اینکه آیا این لغو تحریم‌ها ادامه داشته باشد یا خیر. بنابراین حتی اگر ایران اعتراض کند، باید تداوم لغو تحریم‌ها دوباره مورد رأی‌گیری قرار بگیرد که با توجه به وجود حق وتو برای بعضی اعضای شورای امنیت سازمان ملل، امکان اعمال مجدد

تحریم‌ها علیه جمهوری اسلامی بسیار بالا می‌باشد و عملاً حق اعتراض از جمهوری اسلامی ایران سلب شده است.

۵-۱. زمان پایان تحریم‌ها

همواره در میان افکار عمومی و سیاستمداران کشور این دغدغه مطرح بوده که تحریم‌ها چه زمانی پایان می‌یابد؟ پاسخ صحیح به این دغدغه گام اولیه در مسیر خنثی‌سازی تحریم‌ها می‌باشد. مقابله با تحریم‌ها از مسیر درست و بی‌اثر کردن نسبی آن نیازمند داشتن بعد ذهنی صحیح و به عبارتی دیگر بینش و نگرش صحیح است که در گرو حل این مسئله است. در ارتباط با پایان یافتن تحریم‌ها، نکات زیر قابل توجه است:

۱. این دیدگاه در میان برخی سیاستمداران و افکار عمومی وجود دارد که مشکل اصلی در باقی ماندن تحریم‌ها رفتارهای جمهوری اسلامی ایران و ناتوانی در مذاکره و امتیازدهی کافی برای راضی کردن آمریکا است. این دیدگاه معتقد است که می‌توان با یک مذاکره صحیح تحریم‌ها را لغو کرد تا اثرات آن بر اقتصاد کشور مشاهده شود. نکته اساسی آنجاست که برای ریشه‌یابی تقابل جمهوری اسلامی ایران و ایالات متحده باید به ذات و ماهیت انقلاب اسلامی رجوع کرد. به عبارت دیگر، نقطه ایجاد تقابل میان آمریکا و جمهوری اسلامی ایران ماهیت انقلاب اسلامی و شعارهای آن است. طبیعی است که تا زمانی که ماهیت انقلاب اسلامی دگرگون نشود غرب و در رأس آن ایالات متحده به تمامی اهداف خود در اعمال تحریم‌ها نخواهد رسید و تحریم‌ها ادامه خواهند داشت.

۲. در حال حاضر، تحریم یکی از ابزارهای اصلی ایالات متحده در اعمال قدرت علیه مخالفانش می‌باشد. جان بولتون در کتاب خاطرات خودش بیان می‌کند که "تحریم‌ها سلاح مؤثر و اصلی مورد استفاده ماست نه اقدامی که از بکارگیری آن احساس گناه کنیم" بنابراین با توجه به موارد بیان شده، تا زمان وجود ماهیتی به نام انقلاب اسلامی، ایالات متحده از این سلاح استفاده خواهد کرد.

۳. در منطق تحریم ایالات متحده، پیش فرض آن است که بر روی نقاط قوت کشور هدف نباید اعمال تحریم کرد. امری که ریچارد نفیو، معمار تحریم‌های ایران در کتاب خاطرات خود به آن اشاره می‌کند. از دید آمریکایی‌ها، اعمال تحریم در نقاط قوت کشور هدف، باعث کاهش کارآمدی سلاح تحریم‌ها می‌شود و از طرفی دیگر کاهش اقتدار کشور تحریم‌کننده را به دنبال دارد. البته

جمهوری اسلامی ایران می‌تواند از همین منطبق برای لغو تحریم‌های ایالات متحده استفاده کند. به عبارت دیگر با تقویت در هر حوزه، تحریم‌های آن حوزه برداشته خواهد شد یا بی‌اثر می‌شوند. این امری است که تجربه تاریخی نیز آن را تأیید می‌کند. به عنوان نمونه با اقدام به شروع ساخت واکسن کرونا توسط ایران، ایالات متحده اقدام به اعمال تحریم در این حوزه کرد اما با ساخت واکسن ایرانی و خودکفایی در آن، آمریکا تحریم‌های ایران را در حوزه واکسن لغو نمود. ۴. همواره این دغدغه در میان برخی مسئولین و افکار عمومی وجود داشته است که میان دموکرات‌ها و جمهوری خواهان در تقابل با جمهوری اسلامی ایران تفاوتی بنیادین وجود دارد، در حالی که تجربه تاریخی و رویکردهای این دو حزب امر دیگری را آشکار می‌سازد. در ارتباط با این دغدغه ذکر چند نکته الزامی است:

الف. اگر چه دو حزب دموکرات و جمهوری خواه در تاکتیک و ابزارهای رسیدن به هدف با یکدیگر اختلاف دارند، اما این نکته به معنی تفاوت رویکرد دو حزب در تقابل با جمهوری اسلامی ایران نیست. نکته اساسی آنجاست که تجربه تاریخی نشان داده که دموکرات‌ها همانند جمهوری خواهان در تقابل با جمهوری اسلامی تفاوتی ندارند. به عنوان مثال یکی از سنگین‌ترین رژیم‌های تحریم اقتصادی در دوران اوباما که رئیس جمهوری دموکرات بود علیه جمهوری اسلامی ایران اعمال شد. پس از روی کارآمدن دولت بایدن بسیاری توقع داشتند تا بایدن مسیر جدیدی را در تقابل با جمهوری اسلامی ایجاد کند اما این دولت همچنان به مسیر ایجاد شده در اعمال تحریم‌های دوران ترامپ پایبند مانده است.

ب. برای پی بردن به تفاوت‌های این دو حزب در تقابل با ایران، ابتدا باید ساختار سیاسی ایالات متحده را شناخت. ساختار سیاسی ایالات متحده را می‌توان کنگره محور دانست. به عبارتی دیگر می‌توان قدرت و نقش‌آفرینی کنگره آمریکا را از دولت آن بیشتر دانست. به همین جهت آنچه که در عرصه سیاست خارجی، قدرت تعیین‌کننده تری دارد، کنگره ایالات متحده می‌باشد. برای نمونه برجام توسط دولت اوباما امضا شد اما مورد تصویب کنگره ایالات متحده قرار نگرفت. بنابراین در سطح یک دستور اجرایی (executive order) باقی ماند.

از طرفی دیگر ساختار سیاسی ایالات متحده مبتنی بر پول و ثروت است. سیاستمداران و مخصوصاً رؤسای جمهوری آمریکا برای اینکه بتوانند در عرصه رقابت‌های سیاسی باقی بمانند، نیازمند حمایت مالی قدرت‌های اقتصادی و لابی‌های اقتصادی ایالات متحده هستند. یکی از تعیین‌کننده‌ترین نهادها در تعیین سیاست ایالات متحده، لابی‌های صهیونیستی می‌باشند.

بنابراین در صورتی هم که شعارها و وعده‌های دموکرات‌ها در تقابل با ایران با جمهوری خواهان متفاوت باشد، در عمل چنین امری محقق نخواهد شد.

۵. همانطور که قبلاً اشاره شد، تحریم‌ها در عمق ساختارهای ایالات متحده به لحاظ قانونی نفوذ کرده‌اند. بنابراین لغو و از میان برداشته شدن آن‌ها در اختیار دولت‌های ایالات متحده نیست. بنابراین چنین تصویری مبنی بر اینکه دولت‌های آمریکا می‌توانند تحریم‌ها را به صورت کلی لغو کنند، تصویری خطاست.

۶-۱. تحریم و جریان‌های سیاسی

رویکرد جریان‌های سیاسی را نسبت به مسئله تحریم‌ها می‌توان در یک تقسیم‌بندی کلی به دو دسته تقسیم کرد:

۱. رویکرد برخی جریان‌های سیاسی مبنی بر اینکه کلید حل مشکلات کشور در داخل است و آنچه عامل اصلی مشکلات است، ناکارآمدی‌های داخلی است.
۲. رویکرد برخی جریان‌های سیاسی مبنی بر اینکه حل مشکلات و معضلات کشور از طریق رفع تحریم‌ها و مذاکره است.

طبیعتاً حاکم شدن رویکرد دوم در اداره کشور لطمات جبران ناپذیری زده و موجب ایجاد تصویری ناصحیح از مسئله تحریم‌ها و مشکلات کشور می‌شود.

ذکر این نکته اساسی است که با توجه به تجربیات گذشته و مسیر پیش رو نکات زیر ضروری به نظر می‌رسد:

۱. سیاست خارجی و به تبع آن مسئله تحریم‌ها باید از مسائل و رقابت‌های جریان‌های سیاسی مخصوصاً در عرصه انتخابات‌ها کنار رود. تجربه نشان داده است که شرطی شدن بهبود اقتصاد ایران و گره زدن آن به سیاست خارجی، آثار و پیامدهای نامناسبی را به همراه دارد.
۲. جریان‌های سیاسی باید به این پختگی و بلوغ برسند که به مذاکره و امر دیپلماسی نگاهی بلندمدت داشته باشند. متأسفانه تصور برخی جریان‌ها این است که مذاکره و دیپلماسی فرآیندی کوتاه‌مدت است که صرفاً با امتیاز دادن مسائل و مشکلات حل خواهد شد. از این رو در دوران مذاکرات برجام، مسئولین جمهوری اسلامی بارها

اذعان کردند که هر توافقی از عدم توافق بهتر است. در حالی که بنای آمریکایی‌ها امری بر خلاف این بود.

۳. فشار بر طبقه متوسط جمهوری اسلامی ایران: برخی اندیشکده‌های آمریکایی معتقدند آنچه ایران را در موضوع هسته‌ای پای میز مذاکره آورد، فشار ناشی از تحریم‌های اقتصادی نبود بلکه تمایل مردمی از طبقه متوسط ایران برای اتصال ایران به اقتصاد جهانی بود. ذکر این نکته اساسی است که آمریکایی‌ها فشار بر طبقه متوسط را برای دوران ریاست جمهوری آقای رئیسی نیز در نظر دارند. البته خود معترف به این نکته هستند که با وجود فشارهای اقتصادی چند سال اخیر تمایل طبقه متوسط ایرانی به این امر کاهش یافته است.

۲. رویکردهای احتمالی آمریکا در قبال تحریم‌های ایران

در این بخش رویکردهای احتمالی آمریکا در قبال تحریم‌های ایران مورد بررسی قرار خواهد گرفت. ذکر این نکته ضروری است که مقصود از رویکردهای آینده، رفتارها و سیاست‌هایی است که در دولت دموکرات آمریکا به ریاست جو بایدن و دولت سیزدهم جمهوری اسلامی ایران اتخاذ خواهد شد.

۲-۱. **اجماع‌سازی جهانی:** آمریکا از ظرفیت جامعه جهانی و کشورهای عضو سازمان ملل برای ایجاد تهدید علیه جمهوری اسلامی ایران استفاده خواهد نمود. برای دستیابی به این هدف ابتدا با تبلیغات و جوسازی گسترده، فعالیت‌های هسته‌ای، منطقه‌ای، موشکی و حقوق بشر جمهوری اسلامی ایران را تهدیدی جدی و بسیار خطرناک برای امنیت و منافع سایر کشورها معرفی می‌کند و با توجه به ذهنیت ایجاد شده در جامعه جهانی از همراهی کشورهای مختلف در راستای تحریم و فشار مضاعف بر ایران برای دستیابی به منافع خود استفاده خواهد نمود. برای نمونه می‌توان به قطعنامه ۱۹۲۹ سازمان ملل اشاره کرد که خروجی و برآیند اجماع‌سازی علیه ایران بود. ذکر این نکته لازم است که در نظم آمریکایی جهان، دو رکن اقتصاد و رسانه است که نقش ابر قدرتی را برای ایالات متحده ایفا می‌کند. بنابراین اجماع‌سازی کشورها علیه ایران با توجه به نظم فعلی آمریکایی جهان قریب‌الوقوع است. نکته دیگر اینکه دولت فعلی آمریکا، دولت دموکرات‌ها بوده و تجربه نشان داده است دموکرات‌ها در اجماع‌سازی توانمندی زیادی دارند.

به نظر می‌رسد که ایجاد اجماع در عرصه جهانی از طریق سازمان‌های بین‌المللی میسر خواهد بود :

سازمان‌های بین‌المللی: سازمان‌های بین‌المللی نقش موثری در پیشبرد پدیده اجماع‌سازی جهانی دارند. این سازمان‌ها توجه کشورهای مختلف و همکاری آنان را جلب کرده و همین امر می‌تواند در راستای اجماع‌سازی علیه جمهوری اسلامی ایران به کار رود. از طرفی دیگر این سازمان‌ها در ظاهر رویکردی بی‌طرفانه دارند اما در راستای نظم جهانی به رهبری ایالات متحده عمل می‌کنند. برای نمونه می‌توان به کتاب خاطرات اوباما به نام "سرزمین موعود" اشاره کرد که او صراحتاً چنین مطلبی را تأیید می‌کند.

طبق بیان آمریکایی‌ها تا کنون هیچ دولتی در ایالات متحده نتوانسته تا یک اجماع کامل جهانی را در عرصه تحریم‌های جمهوری اسلامی ایران ایجاد کند و ایجاد یک اجماع کامل جهانی در زمره مأموریت‌هایی است که دولت فعلی آمریکا برای خود در نظر دارد و مسئله هسته‌ای و منطقه غرب آسیا از عرصه‌هایی است که امکان ایجاد اجماع در آن وجود دارد. ذکر این نکته ضروری است که جمهوری اسلامی می‌تواند با بکارگیری سیاست خارجی فعالانه مانع از اجماع‌سازی توسط ایالات متحده شده و این تهدید را به فرصتی گران‌بها تبدیل کند.

۲-۲. بکارگیری ظرفیت رسانه‌ای: یکی از مهم‌ترین عوامل کارآمدی تحریم‌های آمریکا و اعمال تحریم‌های بیشتر، بکارگیری ظرفیت رسانه‌ای است. کارکرد رسانه‌ها را می‌توان به دو بخش داخل کشور و خارج از کشور تقسیم کرد:

در بخش داخل کشور مأموریت اصلی ایجاد ذهنیتی خاص نزد افکار عمومی جامعه ایران از طریق ماهواره و شبکه‌های فارسی زبان معاند یا رسانه‌های غرب‌گرای داخلی است.

در بخش خارج از کشور هدف این رسانه‌ها را می‌توان شکل‌دهی به ذهنیت افکار عمومی در سطح جهان و کشورهایی دانست که در سطح تقابلی با جمهوری اسلامی ایران قرار ندارند. علاوه بر آن می‌توان به محدود کردن دسترسی رسانه‌های انقلابی و وابسته به نظام جمهوری اسلامی اشاره کرد که برای نمونه اقداماتی مانند محدود کردن شبکه پرس‌تی‌وی از آن دست می‌باشد.

ذکر این نکته اساسی است که متأسفانه مسئله هسته‌ای در ایران دستخوش انواع و اقسام تحریف‌های رسانه‌ای شده به نحوی که حتی در برخی از جراید و رسانه‌ها نسبت به فواید صنعت هسته‌ای نیز تشکیک ایجاد می‌شود. متأسفانه تصور درستی از مسئله هسته‌ای و کارکردهای آن در میان افکار عمومی وجود ندارد. به همین دلیل جهت‌گیری رسانه‌ای درست پیرامون صنعت هسته‌ای کشور دارای ضرورت است.

یکی از نکات مهم در این عرصه اطلاع‌رسانی صحیح از جانب مقامات کشور پیرامون روند تحولات هسته‌ای و همچنین روند مذاکرات هسته‌ای است.

۲-۳. طرح مجدد پرونده هسته‌ای ایران: آنچه که از رویکرد آینده ایالات متحده برداشت

می‌شود آن است که دولت آمریکا همچنان دارای تمایل به مطرح بودن پرونده برجام بوده و بازگشت جمهوری اسلامی به برجام را دنبال می‌کند. به نظر می‌رسد که ایالات متحده به دنبال آن است که با فرسایشی کردن مذاکرات و تحمیل برخی تحریم‌ها، سیاست خارجی جمهوری اسلامی را درگیر این توافق کند.

علاوه بر موارد بیان شده دولت فعلی ایالات متحده، بازگشت جمهوری اسلامی ایران به برجام را کافی نمی‌داند. بلکه با توجه به انقضای برخی محدودیت‌های برجام تا سال ۲۰۲۳ و تغییر شرایط ایران و ایالات متحده در پی ایجاد توافق هسته‌ای جدیدی است که محدودیت‌های بادوام‌تر داشته و نظارت‌های دقیق‌تری را بر فعالیت هسته‌ای ایران اعمال کند. توافقی که در سخنان آمریکایی‌ها به عنوان توافق جامع و محکم یاد می‌شود.

۲-۴. چینش دیوار تحریم‌ها: رویکرد آمریکا در تقابل با ایران را می‌توان چینش دیوار

تحریم‌ها نامید. به عبارت دیگر آمریکا با ایجاد تحریم‌های مختلف در حوزه‌های مختلف به دنبال امتیازگیری از جمهوری اسلامی است. از طرفی دیگر با امتیازگیری از ایران صرفاً بخشی از تحریم‌ها را رفع کرده و بخش اثرگذار و اصلی باقی می‌ماند. در نتیجه برای رفع مشکلات تحریم نیاز به توافقی دیگر در حوزه‌های دیگر به چشم می‌خورد. برای نمونه پس از انعقاد موافقتنامه برجام، آمریکایی‌ها اشاره داشتند که برای حل مشکلات بانکی ایران، نیاز به پیوستن ایران به گروه ویژه اقدام مالی و اجرای دقیق دستورالعمل‌های آن می‌باشد. علاوه بر این، آن‌طور که از سخنان مقامات و کارشناسان آمریکایی بر می‌آید، ایالات متحده نگرانی بسیاری پیرامون خروج جمهوری اسلامی از برجام دارد و کارشناسان این کشور معتقدند که با خروج جمهوری اسلامی، این کشور بهتر می‌تواند منافع خودش را تأمین کند.

همچنین در ارتباط با برجام به نظر می‌رسد که برنامه‌های آتی ایالات متحده به شرح زیر باشد:

الف) ایجاد یک کانال مالی ۵ تا ۱۰ میلیاردی برای مبادلات ایران از طرف آمریکا

ب) برداشتن حدود ۷۰ درصد تحریم‌های ترامپ و بازگشت به برجام

ج) تبادل زندانیان و شهروندان اروپایی و آمریکایی

د) ایجاد شرط مبنی بر پذیرش کامل اف‌ای‌تی‌اف و استانداردهای شفافیت بانکی

ه) تشویق شرکت‌های اروپایی برای سرمایه‌گذاری در ایران از طریق اعطای معافیت‌های مالیاتی

۲-۵. مسئله نفوذ: با توجه به مسیر پیش رو و روی کارآمدن دولت متمایل به ارزش‌های انقلاب، امید آمریکایی‌ها برای کارشکنی در سطح دولت‌ها و مسئولین کاسته شده اما از طرفی دیگر آمریکایی‌ها برای ناکام ماندن اهداف جمهوری اسلامی در چنین شرایطی اقدام به نفوذ در مراکز حساس و ایجاد اختلال در حوزه‌های اساسی زندگی مردم از این طریق می‌نمایند. اگر چه مسئله نفوذ به عنوان یکی از مسائل مهم همواره مطرح است، اما می‌توان ادعا کرد که میان نفوذ و کارآمدی تحریم‌های آمریکا ارتباط مستقیمی وجود دارد. برای توضیح بیشتر می‌توان به این نکته اشاره کرد که طبق برآورد کارشناسان از طرفی دیگر کیفیت مناسب رویارویی جمهوری اسلامی ایران در قبال ایالات متحده وابسته به انسجام و وحدت جامعه ایرانی است. بنابراین فرض دور از ذهن نیست که آمریکا از طریق اعمال نفوذ در حیطه‌های اساسی مرتبط با زندگی مردم، سعی در ایجاد تفرقه بین جامعه ایرانی و سست کردن بنیان اندیشه مقاومت در برابر آمریکا داشته باشد.

۲-۶. ایجاد آشوب‌های سیاسی و اجتماعی: آشوب‌های سیاسی و اجتماعی نقش مهمی در کارآمدی اقدامات مقابله‌ای آمریکا دارد. آشوب‌های سیاسی و اجتماعی این‌انگاره را تقویت می‌کند که جامعه ایران انسجام و وحدت درونی خود را از دست داده و نسبت به اقدامات حکومت و دولت‌ها ناراضی است. در چنین شرایطی برآورد دشمن آن است که می‌تواند اقدامات مقابله‌ای خود مانند تحریم را که در شرایط عادی امکان اعمال ندارد، به کار بگیرد. برای نمونه می‌توان به صدور قطعنامه ۱۹۲۹ و اعمال تحریم‌های فلج‌کننده از سوی آمریکا پس از وقایع انتخابات ریاست جمهوری سال ۸۸ اشاره کرد.

۲-۷. مسئله حقوق بشر: مسئله حقوق بشر یکی از مسائلی است که در آینده نزدیک می‌تواند محور تقابلات ایران و ایالات متحده باشد. حقوق بشر را نیز می‌توان یکی از عرصه‌هایی دانست که اجماع کامل جهانی به رهبری آمریکا در آن ممکن و قریب‌الوقوع است. در زمینه حقوق بشر، آمریکایی‌ها معتقدند که می‌توان ترکیبی از تحریم‌ها و مذاکرات را به عنوان ابزاری

برای بهبود شرایط به کار برد. این امر می‌تواند از طریق مذاکرات و تعامل میان مقامات ایرانی و اروپایی پیگیری شود.

از سویی دیگر آمریکا با تحریک یا تطمیع گزارشگر ویژه سازمان ملل در حوزه حقوق بشر در ایران و ارائه گزارش‌های جهت‌دار علیه جمهوری اسلامی ایران می‌تواند مشکلات جدی برای کشور فراهم کند.

۸-۲. تمرکز بر نقاط آسیب‌پذیر اقتصاد ایران: تأکید ایالات متحده بر آن است که در

اعمال تحریم‌ها بر نقاطی تمرکز کند که ایران در آن آسیب‌پذیری بیشتری دارد. در بحث تحریم‌های اقتصادی، تمرکز اصلی بر نقاط آسیب‌پذیر اقتصاد ایران است. آمریکایی‌ها به هیچ وجه در نقاط قوت کشور هدف اقدام به اعمال تحریم نمی‌کنند و در صورت خودکفایی و تقویت کشور هدف در آن حوزه از اعمال تحریم در آن حوزه منصرف می‌شوند. به‌طور مشخص پس از اعمال تحریم‌های طولانی مدت، آمریکا و جامعه جهانی آسیب‌پذیری‌های ایران در مورد تحریم‌ها را به خوبی شناخته‌اند. نفت و گاز دو صنعت مهم ایران هستند که قابلیت اعمال تحریم دارند. صناعی چون پتروشیمی، خودروسازی، کالاهای مصرفی و هیدروکربن‌ها در این زمینه اهمیت زیادی دارند. بخش مالی ایران هنوز شکننده است و به دلیل سرمایه‌گذاری‌های ضعیف در معرض ورشکستگی است. نکته اساسی آن است که آمریکا باید سیاست‌هایی را اعمال کند که به صورت دقیق و منسجم و با بازدهی بالا فشار را بر نقاط آسیب‌پذیر اقتصاد ایران اعمال کند و در عین حال باید از اعمال فشار بر نقاطی که آسیب‌پذیری‌ها در آن وجود ندارد، خودداری کرده و فشاری وارد نکند. به نظر می‌رسد که یکی از نقاط اصلی که ایالات متحده در اعمال تحریم‌ها بر آن به عنوان یکی از نقاط ضعف تمرکز خواهد کرد، مسئله تورم و کنترل نقدینگی خواهد بود. همان‌طور که در گذشته نیز بر این مساله تمرکز داشته است.

۹-۲. جلب مشارکت و حمایت منطقه‌ای در خصوص تحریم‌های ایران: ایالات متحده

برای اینکه طراحی درستی از تحریم‌های ایران داشته باشد، نیازمند جلب مشارکت و حمایت منطقه‌ای است. پس می‌توان یکی از گام‌های مؤثر را ایجاد تضمین برای همه طرف‌های موجود در منطقه نسبت به مسائل مختلف ایران دانست. هر چقدر تعداد طرف‌های مذاکره‌کننده و چند جانبه‌گرایی بیشتر باشد، میزان فشار به جمهوری اسلامی ایران نیز بیشتر خواهد شد.

الف. لبنان: آمریکایی‌ها با توجه به اتفاقات پیش آمده، از حوادث لبنان و نفوذ جمهوری اسلامی نگران هستند. به نظر می‌رسد که آمریکایی‌ها در آینده‌ای نزدیک به دنبال بهره‌گیری از این کشور علیه منافع جمهوری اسلامی ایران در قبال تحریم‌ها باشند. اتفاقی که در ماجرای صدور قطعنامه ۱۹۲۱ توسط شورای امنیت سازمان ملل رخ داد و آمریکایی‌ها با دیپلماسی فعالانه خود توانستند تا لبنان را از دادن رأی منفی علیه صدور قطعنامه ۱۹۲۹ منصرف کنند که در این امر موفق شده و لبنان به صدور این قطعنامه رأی ممتنع داد.

ب. عربستان سعودی: عربستان سعودی پس از سه دهه تقابل با جمهوری اسلامی در حوزه‌های مختلف به این نتیجه رسیده است که با روی کار آمدن دولت بایدن و اهمیت ویژه‌ای که در این دولت به سیاست خارجی داده می‌شود، مسیر تعامل و دیپلماسی را با ایران دنبال کند. رهبران سعودی به این نتیجه رسیده‌اند که دیپلماسی شانس بیشتری در تقابل با ایران داشته باشد. آنچه به نظر می‌رسد آن است که ایالات متحده به دنبال آن است که از طریق مذاکرات ایران و عربستان سعی بر کنترل حضور منطقه‌ای جمهوری اسلامی در منطقه غرب آسیا داشته باشد و بتواند از این طریق امتیازاتی بگیرد.

از طرفی دیگر عربستان به این نتیجه رسیده است که نمی‌تواند بدون حمایت ایران خود را از معرکه جنگ با یمن رهایی بخشد. بنابراین برای تحقق این امر به مذاکره و تعامل با جمهوری اسلامی ایران نیاز دارد.

علاوه بر موارد بیان شده، به نظر می‌رسد که آمریکا در پی آن است تا عربستان سعودی را در مذاکرات هسته‌ای و پرونده برجام دخیل کند. به نظر می‌رسد که این اقدام ایالات متحده در راستای ایجاد یک اجماع منطقه‌ای باشد.

ج. عراق: به نظر می‌رسد که کشور عراق پس از دهه‌های متمادی جنگ و ناآرامی به دنبال ایجاد صلح و ثبات باشد. به همین جهت عراق سعی در میانجیگری و مذاکرات میان ایران و عربستان و قدرت‌های مختلف دارد.

از طرفی دیگر، نفوذ جمهوری اسلامی در عراق نیز مورد توجه آمریکایی‌ها قرار گرفته و سعی دارند در برنامه آتی سیاست خارجی خود این امر را در نظر بگیرند.

د. سوریه: آنچه که نگرانی آمریکایی‌ها را در این کشور ایجاد کرده، نفوذ و همکاری‌های اقتصادی ایران و سوریه در این منطقه است که به نظر می‌رسد ایالات متحده برای جلوگیری از همکاری اقتصادی ایران و سوریه در این کشور اقدام کند.

۵. **افغانستان:** آنچه که مطرح می‌شود آن است که ایالات متحده از نفوذ جمهوری اسلامی ایران در این کشور ابراز نگرانی می‌کند. به نظر می‌رسد موضوع طالبان یکی از مواردی است که می‌تواند تقابل جمهوری اسلامی و ایالات متحده را در این منطقه ایجاد کند.

۱۰-۲. **اخلال در روابط ایران و همسایگان با هدف زنده کردن برجام:** با شروع به کار دولت سیزدهم، دیپلماسی اقتصادی در دستور کار دولت قرار خواهد گرفت. پیش‌بینی می‌شود که با آغاز فعالیت‌های دولت سیزدهم شاهد اخلال و کارشکنی توسط عوامل مختلف در روابط ایران و همسایگان باشیم. با مرور اتفاقات چند سال گذشته به روشنی درمی‌یابیم که قریب به شش سال از تصویب و اجرایی شدن برجام گذشته است. در توافق برجام، جمهوری اسلامی ایران برای برخورداری از برخی منافع خود ناگزیر به پذیرش تعهدات و محدودیت‌هایی شد. اما در طرف مقابل، یعنی دولت‌های اروپایی و آمریکا به تعهدات خود عمل نکردند. علیرغم پایند بودن ایران به برجام، آمریکا از برجام دولتمردان ما به برجام متعهد ماندند. در نهایت آنچه از برجام باقی ماند عبارت بود از محدودیت‌های بسیار پذیرفته شده، منافع به دست نیامده و توافقی بی‌اعتبار و مخدوش که از نظر دیپلماسی بین‌الملل هم اعتبار آن محل تردید است. اما زیاده‌خواهی آمریکا به همین جا محدود نشده و نخواهد شد. دولتمردان آمریکا در حال حاضر تلاش دارند تا به بهانه بازگشت به برجام ضمن تحمیل محدودیت‌های بیشتر، ایران را وادار به پذیرش آن نمایند. از آنجا که پذیرش بازگشت به برجام بی‌اعتبار و پذیرش تعهدات بیشتر از سوی دولت سیزدهم با توجه به گرایش‌ها و خاستگاهی که دارد بعید به نظر می‌رسد به نظر می‌رسد، سیاستمداران آمریکا راهبرد جدیدی را در پیش گرفته‌اند و آن عبارت است از ایجاد بی‌ثباتی و ناامنی در منطقه به منظور ایجاد تهدیدات پیرامونی و تضعیف جایگاه و انسجام استراتژیک جمهوری اسلامی ایران. نتیجه به کارگیری این راهکار درگیری ایران در چند جبهه و سرگرم شدن به مسائل مختلف و دور شدن از اهداف منطقه‌ای و بین‌المللی می‌باشد. به این ترتیب احتمال تغییر در سیاست خارجی جمهوری اسلامی و بازگشت به برجام و پذیرش آن و در نتیجه کوتاه آمدن در مقابل آمریکا بیشتر خواهد بود.

۳. راهبردهای مناسب در مقابله با تحریم‌ها

در این بخش سعی می‌شود تا راهبردهای مناسب مقابله با تحریم‌های ایالات متحده در عناوین مختلف مورد بررسی قرار گیرد.

۳-۱. **نگرش صحیح به تحریم‌ها و جنگ اقتصادی:** متأسفانه در بین بخش قابل توجهی از مسئولین اعتقاد به اینکه در برهه جنگ اقتصادی قرار داریم، وجود ندارد. همین عامل سبب شده که صرفاً تحریم را مسئله‌ای کوتاه‌مدت دانسته که با مذاکره قابل رفع است. ذکر این نکته اساسی است که تحریم‌ها سلاح اصلی ایالات متحده در قبال جمهوری اسلامی ایران است و با توجه به قرائن و شواهد نمی‌توان زمانی را تصور کرد که تحریم‌ها پایان یابند. به همین جهت داشتن نگاهی بلندمدت به تحریم‌ها امری ضروری است. نگرش صحیح به تحریم‌ها موجب می‌شود که میان نهادهای مختلف کشور عزم جدی برای مقابله با تحریم‌ها وجود داشته و از طرفی دیگر فعالیت این دستگاه‌ها هماهنگ بوده و از اقدامات پراکنده و بی‌نظم جلوگیری شود. **پیشنهاد می‌شود:** ساختار اجرایی مناسبی در کشور برای مقابله با تحریم و جنگ اقتصادی در سطح معاون رئیس جمهور و اعمال فرماندهی متمرکز در این خصوص ایجاد گردد.

۳-۲. **نگرش صحیح به مذاکره:** در یک تقسیم‌بندی می‌توان مذاکره را به مذاکره خوب و مذاکره بد تقسیم کرد. مذاکره خوب مذاکره‌ای است که منافع ملی یک کشور را به صورت تمام و کمال حفظ می‌کند. متأسفانه در سال‌های گذشته نگرش صحیحی به امر مذاکره در میان سیاست‌مداران ایرانی وجود نداشته است. در ارتباط با مذاکره صحیح ذکر چند نکته ضروری است:

۱. مذاکره برای اینکه بتواند منافع ملی کشور را به صورت مطلوب حفظ کند، باید مبتنی بر قدرتهای عینی کشور باشد. اهمیت این مسئله از آنجایی است که در سال‌های گذشته شاهد ایجاد نوعی دوگانگی میان امر مذاکره و قدرتهای عینی کشور از جانب برخی مسئولین بوده‌ایم. دوگانه‌هایی که با عباراتی همچون تقابل میدان و دیپلماسی بیان شده است.

۲. دستگاه سیاست خارجی کشور باید برای مذاکره برنامه داشته باشد. نگرش صحیح به مذاکره نگرش راهبردی است و نه امری کوتاه‌مدت. در نگرش راهبردی، مذاکره

جزئی از یک مجموعه بوده که متغیرهای دیگری را نیز شامل می‌شود. مذاکره باید با این متغیرها هماهنگی و هم‌سویی داشته باشد تا بتواند منافع ملی کشور را تأمین کند.

۳-۳. تشکیل سبد دیپلماسی: تشکیل سبد دیپلماسی به این معناست که در تعاملات خارجی به ارتباط با کشورها، بهای مناسب و در حد خودشان داده شود. در این راهبرد کشورهای همسایه، خاورمیانه و آسیای میانه برای جمهوری اسلامی ایران بیشترین اهمیت را داشته و در تعامل با کشورهای جهان باید به این دسته از کشورها بهای بیشتری داد. برای مثال می‌توان به ظرفیت تجارت ایران با کشورهای همسایه اشاره کرد که در این سال‌ها مورد غفلت قرار گرفته است. تشکیل سبد دیپلماسی به این معناست که نباید بخش اعظم ظرفیت دیپلماسی کشور را محدود به چند کشور اروپایی یا آمریکایی کرده و ظرفیت‌های مناسب در شرق آسیا و اروپا و کشورهای آمریکای لاتین به فراموشی سپرده شود.

پیشنهاد می‌شود: قبل از آغاز دور جدید مذاکرات و رویارویی ایران و آمریکا هر چه سریع‌تر نسبت به اجرایی نمودن موافقتنامه‌های منعقد شده بین ایران و چین و روسیه اقدام نمود.

۳-۴. بلوک‌سازی: در میان کشورهای جهان، تعدادی از کشورها هستند که مانند ایران ذیل تحریم‌های آمریکا قرار گرفته یا با جمهوری اسلامی ایران منافع مشترکی دارند. از آنجایی که منطق حاکم بر روابط بین‌الملل آنارشیک است، بنابراین چیزی تحت عنوان کدخدا وجود ندارد. جمهوری اسلامی ایران می‌تواند خود ایجادکننده یک بلوک در عرصه روابط بین‌الملل باشد. باید متذکر شد که شکل‌گیری این بلوک برای ایران منافع اقتصادی داشته و می‌تواند ایجادکننده قدرت نرم برای جمهوری اسلامی باشد. حتی در فرضی که تعامل با این کشورها منافع اقتصادی چندانی برای جمهوری اسلامی نداشته باشد، تعامل با آنان می‌تواند موجب افزایش قدرت نرم جمهوری اسلامی شده و حمایت این کشورها از ایران را در مجامع و سازمان‌های بین‌المللی جلب کند.

۵-۳. گذار از سیاست خارجه منفعل به سیاست خارجه فعال

فعال‌سازی ظرفیت سفارت‌خانه‌های کشور: دیپلمات‌ها اولین سربازان منافع ملی در کشور هدف هستند. در سیاست خارجی فعالانه، سفارت‌خانه‌ها نقش بسزایی در شناسایی ظرفیت‌های کشور هدف متناسب با نیازهای ایران دارد. یک سفیر می‌تواند ظرفیت‌های همکاری میان کشور هدف و کشور خود را شناسایی کرده و نیازهای کشور هدف را متناسب با توانمندی‌های کشور خود بشناسد. برای تحقق این هدف، ضرورت دارد تمامی سفرای جمهوری اسلامی ایران پیش از اعزام به ماموریت کشور مقصد دوره‌های آموزشی لازم و کامل را گذرانده و دانش و اطلاعات لازم در خصوص موضوعات مهمی مانند دیپلماسی اقتصادی، ظرفیت‌های سیاسی و اقتصادی جمهوری اسلامی ایران، فرصت‌های سیاسی و اقتصادی کشور مقصد و راهکارهای استفاده از فرصت‌های موجود را کسب نمایند.

نگرش به خنثی‌سازی تحریم‌ها به صورت امری دائمی: متأسفانه در طول سالیان گذشته نگرش به امر خنثی‌سازی تحریم‌ها به صورت یک فرآیند مستمر و دائمی وجود نداشته است. خنثی‌سازی تحریم‌ها زمانی در دستور کار مسئولین قرار گرفته که از مذاکره با طرف غربی و امتیازگیری از او ناامید شده باشند. این در حالی است که در سیاست خارجی فعالانه خنثی‌سازی تحریم‌ها امری دائمی و مستمر بوده و در قیاس با لغو تحریم‌ها بهای بیشتری به آن داده می‌شود. در این راستا با فعال‌سازی و افزایش گستره دیپلماسی و تحکیم و تثبیت مولفه‌های ژئوپلیتیک در منطقه ضمن ایجاد ثبات منطقه‌ای، هزینه فعالیت‌های آمریکا بر علیه جمهوری اسلامی ایران را افزایش داده و با پیگیری یک دیپلماسی فعال، عرصه را به نفع خود تغییر دهیم. اتخاذ رویکرد دیپلماسی فعال به نوعی جنگ غیر مستقیم و نامتقارن بر علیه تحریم‌های ایالات متحده می‌باشد. با اتخاذ این رویکرد، نه تنها زمینه ارتباط مناسب با کشورهای منطقه برای جمهوری اسلامی ایران فراهم خواهد شد بلکه روند هزینه‌زایی اقدامات تحریمی آمریکا نیز افزایش خواهد یافت و در نهایت به کاهش آسیب‌پذیری و افزایش مقاومت در مقابل تحریم‌ها دست خواهیم یافت.

اولویت تعامل با کشورهای همسایه: یکی از راهکارها برای خنثی‌سازی تحریم‌ها، قرار دادن اولویت تعامل با کشورهای همسایه می‌باشد. تعامل اقتصادی با کشورهای همسایه علاوه بر ایجاد

منافع اقتصاد، موجب بالا رفتن ضریب امنیتی برای جمهوری اسلامی ایران نیز می‌شود. برای ایجاد تعامل صحیح با کشورهای همسایه اقداماتی باید انجام شود که عبارت‌اند از:

حمایت سفارت‌خانه‌ها از تجار ایرانی: در تعامل گسترده با همسایگان، سفارت‌خانه‌ها باید نقش فعالی را در گسترش تجارت در کشورهای همسایه ایفا کنند. یکی از مواردی که به نظر می‌رسد باید توسط سفارت‌خانه‌ها انجام شود، حمایت از تجار ایرانی است. حمایت سفارت‌خانه‌ها از تجار ایرانی موجب گسترش سرمایه‌گذاری و تجارت در کشور همسایه شده و همچنین موجب پشتیبانی از تجار خواهد شد.

وجود یک سفیر که صرفاً بر امور تخصصی تمرکز کند: در تجارت با همسایگان برخی امور اهمیت بیشتری پیدا می‌کنند. به عنوان مثال در تجارت با کشور ترکمنستان بحث انرژی و مخصوصاً گاز در اولویت قرار می‌گیرد. به همین جهت، وجود یک سفیر که در آن موضوع تام‌الاختیار بوده و صرفاً و به صورت تخصصی آن موضوع را پیگیری کند، ضروری است. علت این امر آن است که در صورت پیگیری این امر از طریق سازوکارهای معمول و متداول، مسئله به خاطر وجود اولویت‌های مهم‌تر در اداره مربوطه به فراموشی سپرده شده یا در اولویت‌های بعدی قرار می‌گیرد.

پیمان‌های منطقه‌ای: خنثی‌سازی تحریم‌ها در گرو اقدامات بلندمدت در تعامل با کشورهای مختلف و همسایگان است. به همین جهت انعقاد پیمان‌های همکاری با کشورهای مختلف همسایه در زمینه همکاری‌های بلندمدت ضروری به نظر می‌رسد.

پیشنهاد می‌شود: وزارت امور خارجه دوره آموزشی سفرا را مناسب با کشور مورد نظر طراحی و تدوین نموده و تمامی سفرا موظف به گذراندن دوره مذکور باشند. با تعامل میان وزارت امور خارجه و بخش‌های اقتصادی مانند اتاق بازرگانی، کشورهای هدفی که امکان صادرات محصولات ایرانی و برقراری روابط اقتصادی با آن‌ها وجود دارد، شناسایی و برای هر کدام هدف‌گذاری شده و به صورت ماهیانه عملکرد هر یک از سفارت‌خانه‌های مربوطه سنجیده و ارزیابی شود.

۳-۶. **ساماندهی نرخ ارز:** یکی از عوامل اصلی عدم ثبات در اقتصاد کشور که در سایر عوامل اقتصادی کشور اثر دارد، نظام تعیین نرخ ارز می‌باشد. از این رو یکی از اصلی‌ترین تصمیمات در دوران تحریم و مقابله با آن تصمیم‌گیری در خصوص نظام تعیین نرخ ارز می‌باشد.

۳-۷. اعلام آماده باش و فراخوان تولیدکنندگان و جلوگیری از واردات بی‌رویه: در

شرایط جنگ اقتصادی که کشور ما درگیر آن می‌باشد، اشتغال از عناصر مهم زندگی عموم مردم می‌باشد. در حال حاضر یکی از موضوعات اساسی که با اشتغال مغایرت دارد، واردات بی‌رویه و بی‌ضابطه می‌باشد. به عنوان یک اقدام اساسی موضوع قاچاق و واردات بی‌رویه می‌بایست ساماندهی شده و از بعد قانون‌گذاری و ساختاری و ایجاد نظام کارآمد، مورد اصلاح قرار بگیرد. در مقابل این اقدام باید فراخوانی برای تمامی تولیدکنندگان داده شود تا هرکس توان تولید کالایی با کیفیت را دارد که نیاز کشور را برآورده می‌نماید، نسبت به تولید آن اقدام کرده و نگرانی از واردات کالای مشابه داخلی را برای تولیدکنندگان بر طرف نمود.

۳-۸. نظارت دقیق و صحیح و کارآمد بر نحوه مصرف منابع ارزی: در این زمینه لازم

است نظام یکپارچه‌ای از ثبت سفارش تخصیص ارز و ترخیص کالا را پایش کرده و منابع ارزی در حال حاضر به عنوان مهم‌ترین منابع، صرفاً باید به موارد مورد نیاز و ضروری اختصاص یابد و در صورت نیاز برخی ساختارها باید مورد بازنگری قرار گیرد.

۳-۹. به‌کارگیری نهادهای حاکمیتی برای مقابله با بحران: در شرایط بحرانی جنگ

اقتصادی و تحریم وضعیت اقتصاد و بازار از تعادل خارج شده و بخش خصوصی دیگر قادر به تأمین نیازها نیست. به همین جهت نیاز به مداخله نهادهای دولتی و حاکمیتی برای ساماندهی و مدیریت وجود دارد. در شرایط تحریمی بخش خصوصی به علت پرهزینه بودن اقدامات انجام شده حاضر به همکاری نیست. بنابراین ورود نهادهای حاکمیتی به عنوان یک ارتش اقتصادی در خنثی‌سازی و مقابله با تحریم‌ها ضروری است.

پیشنهاد می‌شود: با هماهنگی میان نهادهای اقتصادی حاکمیتی و وزارت صنعت معدن و تجارت، وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی و سایر وزارتخانه یا سازمان‌های واردکننده، محصولات وارداتی که نقش حیاتی در کشور دارند، شناسایی شده و با سرمایه‌گذاری نهادهای اقتصادی حاکمیتی زنجیره ارزش محصولات معین شده، تولید و تجاری‌سازی شود.

۳-۱۰. برون‌گرایی و گسترش صادرات: یکی از مشکلات کشور در حوزه تعاملات

اقتصادی، بی‌توجهی به مسئله برون‌گرایی و صادرات است. یکی از نمودهای این مشکل

ناهمگونی صادرات و واردات کشور است. مسئله ارزآوری برای کشور، یکی از مهم‌ترین مسائلی است که بهبود آن در گرو پیشرفت در برون‌گرایی است که می‌تواند در سیاست حمایت از صادرات جلوه‌گر شود. یکی از مواردی که در این زمینه ضرورت دارد، تسهیل مقررات گمرکی برای صادرات می‌باشد. متأسفانه شاهد آن هستیم که در موضوع گمرکی قوانین دست و پاگیر و بعضاً متناقضی وجود دارد. ذکر این نکته ضروری است که تسهیل تعامل اقتصادی با سایر کشورها مخصوصاً کشورهای همسایه در گرو تسهیل قوانین گمرکی و ایجاد رویه‌ای واحد در گمرک‌های کشور است.

۱۱-۳. بهبود فروش نفت خام ایران در شرایط تحریم: در شرایط کنونی که جمهوری

اسلامی ایران شرایط تحریم را تجربه می‌کند و بخش قابل توجهی از بودجه آن به درآمدهای نفتی وابسته است، شناسایی راهبردهایی برای فروش نفت امری ضروری و حیاتی است. شناسایی تک‌تک این راهبردها و تلاش برای اجرا و استفاده از آنها برای فروش نفت و افزایش درآمدهای ناشی از آن در جای خود بسیار مهم است؛ اما ناگفته پیداست در شرایط حاضر ظرفیت اجرای همه راهبردها وجود ندارد و در اینجا کوشیده‌ایم با احصای نسبتاً جامعی از راهبردهای بازاریابی نفت خام در شرایط تحریم برای جمهوری اسلامی ایران، گامی در جهت بهبود شرایط موجود برداریم.

راهبردهای پیشنهادی به منظور فروش نفت خام ایران در شرایط تحریم:

بخش قابل توجهی از بودجه کشورمان به درآمدهای نفتی وابسته است. در شرایط کنونی که جمهوری اسلامی ایران تحریم را تجربه می‌کند، شناسایی راهبردهایی برای فروش نفت امری ضروری و حیاتی است. شناسایی تک‌تک این راهبردها و تلاش برای اجرا و استفاده از آنها برای فروش نفت و افزایش درآمدهای ناشی از آن در جای خود بسیار مهم است؛ اما ناگفته پیداست در شرایط حاضر ظرفیت اجرای همه راهبردها وجود ندارد برخی از این راهبردها به شرح ذیل می‌باشد.

- تجارت متقابل و فروش تهاتری
- حذف دلار در فروش نفت و استفاده از ارز رایج کشور مقصد

- ایجاد پتروپالایشگاه
- استفاده از پتانسیل همسایگان تولیدکننده نفت برای معاملات مبادله‌ای (سوآپ)
- ساخت پالایشگاه‌های کوچک در داخل کشور
- ایجاد شرکت‌های تراستی (پوششی) و واسط امین
- استفاده از ارزهای دیجیتال (ارزهای رمزنهاد)
- ورود بخش غیردولتی کشور در بازاریابی نفت خام و تشکیل کنسرسیوم بین شرکت‌های خصوصی کشور
- استفاده از ظرفیت همسایگان منطقه‌ای و کشورهای بزرگ همسو
- تمرکز بر روی پالایشگاه‌های مستقل معروف به تی‌پات در چین و ارائه محصول به صورت منعطف
- استفاده از قراردادهای جدید
- بلندینگ نفت (فروش ترکیب نفت‌های مختلف)
- راه اندازی بورس نفت داخل کشور
- استفاده از افراد خبره دارای اختیار تام برای فروش نفت
- سرمایه‌گذاری از طریق تأمین خوراک اولیه و دریافت سهام پالایشگاه‌های کشورهای در حال رشد
- فرآوری و فروش نیابتی نفت خام توسط دیگر کشورها
- ساخت مخازن ذخیره نفت در داخل کشور
- استفاده از خط لوله سراسری برای انتقال نفت و گاز و بی‌اثر کردن تحریم‌های لجستیکی

کارشناسان و خبرگان از بین راهبردهای موجود، راهبرد تجارت متقابل و فروش تهاثری را به عنوان اولین اولویت و حذف دلار در فروش نفت و استفاده از ارز رایج کشور مقصد را به عنوان دومین راهبرد برای زمان فعلی کشور توصیه می‌کنند و این انتخاب که نسبتاً با اختلاف در رتبه اول اولویت‌ها قرار دارد، مبین این است که در بازاریابی بین‌المللی اگر فروش نفت اولین گام محسوب شود، بازگشت پول حاصل از فروش نفت و انجام تبادلات پولی و مالی گام اصلی بعدی است و با توجه به تحریم‌های بانکی فعلی شاید بحث تبادلات مالی و بانکی تبدیل به پاشنه آشیل بحث فروش و بازاریابی نفت شده است و تجارت متقابل و فروش تهاثری می‌تواند جایگزین

خوبی برای رفع این معضل باشد که البته نیاز به ایجاد زیر ساخت‌های دیپلماتیک و سیاسی و در اصطلاح دیپلماسی اقتصادی فعال در کشورهای مورد نظر دارد. لازم به ذکر است بازگشت پول حاصل از فروش کالا یا خدمات یکی از مهم‌ترین مشکلات و موانعی است که در شرایط تحریم رخ می‌دهد.

سومین راهبرد منتخب، ایجاد پتروپالایشگاه‌ها می‌باشد که نشان‌دهنده اهمیت ایجاد ارزش افزوده و جلوگیری از خام فروشی نفت است. البته موضوعاتی مانند تأمین مالی این پروژه‌های عظیم یکی مهم‌ترین چالش‌های این راهبرد است.

چهارمین راهبرد، استفاده از پتانسیل همسایگان تولیدکننده نفت برای معاملات مبادله‌ای (سوآپ) است که یکی از راهبردهایی است که در گذشته نیز مورد استفاده قرار گرفته است و علاوه بر حل مشکل صادرات نفت موجب به وجود آمدن همبستگی‌های اقتصادی-امنیتی در بین کشورها می‌شود که در دوران تحریم برای ما بسیار کارگشا خواهد بود.

پنجمین راهبرد، ساخت پالایشگاه‌های کوچک در داخل کشور است. تحلیل اولیه از علت این انتخاب، این است که اولاً با توجه به تحریم‌های موجود سرمایه‌گذاری خارجی و تأمین مالی پروژه‌های بزرگ از طریق تأمین مالی خارجی دشوار است و بایستی بر روی توان مالی داخلی کشور سرمایه‌گذاری کرد؛ به همین دلیل بایستی بر روی پروژه‌های کوچک‌تر که نیاز به منابع مالی کمتر و از طرفی موجب ایجاد اشتغال و پیشرفت روند اقتصادی کشور خواهد شد، سرمایه‌گذاری کرد. در این راستا جذب سرمایه‌های عموم مردم و جامعه به عنوان منابع تأمین مالی پروژه‌ها موجب جذب نقدینگی و کنترل تورم در کشور خواهد شد.

ششمین راهبرد، استفاده از شرکت‌های تراستی است به عنوان یکی از راهکارهایی است که هم در گذشته برای کشور راه‌گشا بوده‌اند و هم در حال حاضر در فعالیت‌های کشور مثرتر هستند؛ البته ریسک این راهبرد خطر از بین رفتن سرمایه در این شرکت‌ها است زیرا ارتباط با این شرکت‌ها مبتنی بر اعتماد به شخص یا اشخاص آن شرکت است که به عنوان امین فعالیت می‌کند و در صورت اشتباه در انتخاب و اعتماد به افراد، احتمال سوخت شدن سرمایه وجود دارد.

راهبرد فروش نفت خام در بورس به دلیل وجود تحریم‌ها و مشکلات ورود به این بازارها و وجود برخی عدم تطابق‌ها با قوانین بین‌المللی و همچنین عدم قبول ریسک خرید نفت ایران توسط خریداران، اولویت و قابلیت اجرایی شدن کمتری دارد.

راهبردهای ساخت مخازن ذخیره نفت در داخل کشور، سرمایه‌گذاری در پالایشگاه‌های کشورهای در حال رشد و قرارداد سرمایه‌گذاری در توسعه میادین نفت با پیوست پالایشی نیز از جمله راهکارهایی هستند که نیاز به منابع مالی فراوان دارد که همین عامل موجب می‌شود در شرایط فعلی کشور از اولویت کمتری برخوردار باشد.

بازاریابی و فروش نفت خام، به کار گرفتن ظرفیت‌ها و توانمندی‌های داخلی کشور و تلاش در جهت ارتقای توانمندی‌های فناورانه برای کاهش وابستگی به شرکت‌های بین‌المللی، یکی دیگر از راهبردهای میان‌مدت در تقابل با عمر و دوام تحریم است.

استفاده ترکیبی از راهبردهای اشاره شده، اصلی‌ترین توصیه سیاستی مطرح است؛ به‌عنوان مثال عرضه نفت از طریق بخش غیردولتی کشور به پالایشگاه‌های دارای ظرفیت خالی پالایشی و دریافت سهام پالایشگاه در ازای ارزش نفت یا حتی خرید یک پالایشگاه در خارج کشور از طریق تأمین خوراک اولیه به‌صورت بلندمدت از طریق شرکت‌های تراستی یا استفاده از ظرفیت کشورهای بزرگ همسو و همسایگان منطقه‌ای در بلندپایگی نفت و تغییر مشخصات نفت خام (همان‌طور که روسیه نفت ونزوئلا را از طریق بلندپایگی با نفت غرب آفریقا به پالایشگاه «اسار» هند می‌فروخت) و همچنین ترکیب راهبرد تجارت متقابل نفت با راهبرد همکاری با کشورهای بزرگ همسو مانند روسیه و چین، برای تجارت متقابل نفت در برابر کالاهای اساسی کشور مانند غلات و ابزارآلات صنعتی یا خدمات از طریق شرکت‌های کشور خریدار نفت مانند انجام پروژه‌های راه‌سازی و عمرانی در داخل کشور، یکی از راهبردهای اساسی فروش نفت می‌باشد. ترکیب راهبرد ساخت یا خرید مخازن ذخیره‌سازی در خارج از کشور با راهبرد تجارت متقابل که هزینه خرید یا ساخت مخازن را می‌توان از طریق تحویل و تأمین نفت به‌صورت بلندمدت پرداخت نمود، از نظر عملیاتی قابل اجرا می‌باشد.

دسترسی به دریای خزر در شمال کشور و خلیج فارس و دریای عمان در جنوب کشور موقعیت مطلوبی را برای جمهوری اسلامی ایجاد می‌کند تا با استفاده از ظرفیت همسایگان نفتی از جمله روسیه، قزاقستان و عراق و استفاده از راهبرد سوآپ و تاپ‌آپ، بخشی از نفت خام خود را به فروش برساند.

ترکیب راهبرد استفاده از ارزهای رمزنهاده و راهبرد فروش مویرگی نفت از طریق شرکت‌های تراستی بخش غیردولتی، علاوه بر حل مسئله بازگشت پول به چرخه اقتصادی، می‌تواند استفاده از ارزهای رمزنهاده را با ظرفیت پایین‌تر هم ممکن سازد.

منابع

۱. علوی، سید یحیی (۱۳۹۵). گونه‌شناسی تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران در دوره ریاست جمهوری اوباما. مطالعات انقلاب اسلامی، سال سیزدهم.
۲. عابدینی، وحید (۱۳۸۶). نگاهی به تأثیر و کارآمدی تحریم‌های اقتصادی، مجله دیپلماسی ایرانی.
۳. رسولی، مسعود (۱۳۹۹). شناسایی و اولویت‌بندی استراتژی‌های بازاریابی بین‌المللی نفت خام ایران در شرایط تحریم، پایان‌نامه کارشناسی ارشد مدیریت بازرگانی دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، چاپ نشده.

منابع انگلیسی:

4. Hufbauer. GC.Schott . J.J. Elliott . KA and Oegg , B(2007). Econmic sanctions Reconsiderd . 3rd edition. Peterson institute for international Economics . Washington DC.
5. Belfer Center for Science and International Affairs, June 2015,Sanctions against Iran: A Guide to Targets, Terms, and Timetables.

منابع اینترنتی:

۶. گروه بین‌المللی بحران (www.crisisgroup.org)